Louis Bolk Instituut

In samenwerking met

probos

Voorstudie gewascode agroforestry

Advies voor erkenning en duidelijke regelgeving

Boki Luske, Evert Prins, Anne Reichgelt, Jasprina Kremers

In opdracht van:

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

© 2020 Louis Bolk Instituut

Voorstudie gewascode agroforestry - Advies voor erkenning en duidelijke regelgeving

Boki Luske[1], Evert Prins[1], Anne Reichgelt[2], Jasprina Kremers[2]

[1] *Louis Bolk Instituut* [2] *Stichting Probos*

Trefwoorden: agroforestry, boslandbouw, bosbouw, natuurinclusieve landbouw, fruit, noten, mengteelt

Publicatienummer 2020-022 LbP

51 pagina's

Deze publicatie is beschikbaar via
www.louisbolk.nl/publicaties

www.louisbolk.nl
info@louisbolk.nl
T 0343 523 860
Kosterijland 3-5
3981 AJ Bunnik
@LouisBolk

Louis Bolk Instituut: Onderzoek en advies ter bevordering van duurzame landbouw, voeding en gezondheid

Voorwoord

Figuur 1. In het 'Masterplan Agroforestry' zijn de kansen en uitdagingen voor de opschaling van agroforestry in Nederland benoemd (Luske et al. 2020).

Dit project is uitgevoerd in opdracht van het ministerie van LNV en kan gezien worden als een logisch vervolg op het Masterplan Agroforestry (Fig. 1).
Agroforestry bevindt zich nog in de pioniersfase. Het ontbreken van een helder juridisch kader is één van de knelpunten voor de opschaling van agroforestry in Nederland. LNV-minister Schouten noemde in haar visie "Landbouw, Natuur en Voedsel: waardevol en verbonden" en het bijbehorende realisatieplan, dat het nodig is om volwaardige verdienmodellen te ontwikkelen voor agroforestry. In opdracht van het ministerie van LNV heeft het Louis Bolk Instituut i.s.m. Rombouts Agroecologie daarom een 'masterplan' ontwikkeld om te bekijken wat er nodig is om tot opschaling van agroforestry te komen. Deze studie naar de gewascode is een van de bouwstenen.
Agroforestry (of boslandbouw) gaat om het ontwikkelen van nieuwe geïntegreerde innovatieve systemen die passen in de moderne samenleving en oplossingen biedt voor de huidige maatschappelijke vraagstukken. Denk aan oplossingen voor het klimaatprobleem, verbetering van de bodemkwaliteit en landschapsherstel. Juist daar liggen de kansen en uitdagingen voor agroforestry. Er worden op dit moment allerlei innovatieve systemen en bedrijfsconcepten ontwikkeld in Nederland.

Dit project is uitgevoerd door onderzoekers van het Louis Bolk Instituut en Stichting Probos, in nauwe samenwerking met het RVO, agrarisch ondernemers en andere stakeholders die betrokken zijn bij de ontwikkeling van agroforestry in Nederland. De werkzaamheden bestonden uit het bestuderen van de huidige landbouwdefinities en gewascodes, mogelijke veranderingen hierin met het toekomstige GLB in Nederland en Europa en het consulteren van experts en stakeholders uit de praktijk. Ook is onderzocht hoe andere Europese lidstaten omgaan met bomen op landbouwgrond.

Wij willen alle betrokkenen hartelijk danken voor de samenwerking en het meedenken vanuit hun eigen werkveld.

De auteurs

Inhoud

Samenvatting **7**

1 Inleiding **10**
1.1 Doel van dit project en onderzoeksvragen 10
1.2 Aanpak 10

2 Wat is agroforestry? **12**
2.1 Meerdere definities 12
2.2 Verschillende vormen van agroforestry in Nederland 12
2.3 Afbakening deze studie 15

3 Definitie agroforestry of boslandbouwsystemen in GLB **17**
3.1 Agroforestry in het huidige GLB 17
3.2 Bomen op landbouwgrond in NL: wat kan nu wel? 20
3.3 Hoe werkt de gewasregistratie nu? 21
3.4 Agroforestry in beleid van andere Europese lidstaten 22

4 Inzichten vanuit de praktijk **26**
4.1 Resultaten 26
4.2 Landbouw met bomen is ook landbouw 27
4.3 Suggesties uit de praktijk voor aanpassing gewasregistratie 28

5 Conclusie **30**
5.1 Definitie gewascode agroforestry 30
5.2 Toepassen van de gewascode agroforestry 31
5.3 Mestplaatsingsruimte 31
5.4 Definitie landbouwgrond 32

6 Aanbevelingen **34**

Literatuur **36**

Bijlage 1: Vragenlijst voor stakeholders uit de praktijk **37**

Bijlage 2: Toepasbaarheid definitie voedselbos **39**

Bijlage 3: Relevante EU Verordeningen **41**

Bijlage 4: Tabel met huidige gewascodes **45**

Bijlage 5: Wet natuurbescherming, hoofdstuk 4 Houtopstanden, artikel 4.1 **49**

Bijlage 6: Homogene spreiding over het perceel **50**

Samenvatting

De hoofdvraag van deze voorstudie is of een nieuwe gewascode nodig is voor andere vormen van agroforestry dan voedselbossen, of dat de huidige gewascodes volstaan. Het antwoord op deze vraag is: ja, er is een nieuwe gewascode agroforestry nodig zodat er bij de opschaling van agroforestry eenduidige registratierichtlijnen zijn en het voor ondernemers eenvoudiger wordt.

Ondernemers hebben nu geen helderheid over welke gewascode ingevuld dient te worden bij de gecombineerde opgave, wat zorgt voor onzekerheid. Het opknippen van percelen in aparte gewassen is onwenselijk, bewerkelijk en geeft geen juist beeld van het teeltsysteem agroforestry, waarbij teeltlagen elkaar kunnen overlappen. De richtlijnen om alleen het economisch hoofdgewas in te vullen of juist het meest abundante gewas, maakt het onduidelijk en dat vergroot de kans op fouten. Voor de ondernemer zou het meest gunstige scenario één gewascode zijn waar alle types agroforestry onder vallen.

Een gewascode voor agroforestry geeft erkenning voor dit landbouwsysteem en maakt het eenvoudiger voor ondernemers om ermee aan de slag te gaan. Met een aparte gewascode voor agroforestry kan bijgehouden worden in welke mate agroforestry in Nederland wordt toegepast en of een beoogde opschaling bereikt wordt. Ook biedt een gewascode agroforestry de mogelijkheid om voor deze bomen een uitzondering te ontwikkelen op de herplantplicht.

De gewascode die vanuit deze voorstudie wordt voorgesteld luidt als volgt:
Boslandbouwsysteem, waarbij de teelt van houtige gewassen (bomen of struiken) wordt gecombineerd met andere landbouwactiviteiten op dezelfde grond.

Toepassing: De gewascode agroforestry is alleen toe te passen wanneer men minimaal twee lagen realiseert: een basisgewas en minimaal één boom- of struiklaag. Het basisgewas wordt normaal geregistreerd. De gewascode agroforestry moet als tweede laag worden toegevoegd. Het minimum aantal bomen in de boom- of struiklaag is 30 per hectare.
Er wordt geen maximum aantal bomen gehanteerd, behalve als het gaat om bomen die niet geregeld een oogst geven. Voor die soorten is voorlopig het maximum 50 bomen per hectare totdat dit is aangepast in de huidige Nederlandse definitie van landbouwgrond. Er is sprake van een min of meer homogene spreiding van bomen over het perceel.
Het agroforestryperceel is minstens 0,5 ha groot.

Registratie gewascode agroforestry
Wij stellen voor om voor het registreren van agroforestrypercelen het Vlaamse systeem over te nemen. Daar worden jaarlijks twee gewaslagen geregistreerd. De 1e laag is onder of tussen de bomen, bijvoorbeeld grasland of een akkerbouwgewas. Dit systeem blijft

ongewijzigd. De 2e laag zijn de bomen of struiken en kan met een vinkje "agroforestry" worden geactiveerd.

In deze 2e laag wordt het aantal bomen en struiken op het perceel in twee categorieën opgegeven: 1) bomen en struiken die regelmatig een oogst geven (fruit-, noten en hakhout) en 2) bomen en struiken die niet geregeld een oogst geven (bomen voor houtproductie of ondersteunend zijn voor het agro-ecosysteem). Deze opsplitsing is nodig om te voldoen aan de huidige definitie voor landbouwgrond die in Nederland geldt. Door te voldoen aan het huidige maximum van 50 bomen per hectare, blijft de grond subsidiabel voor toeslagrechten. Wanneer dit maximum wordt opgehoogd kan dit ook in de gewascode opgehoogd worden.

De mestplaatsingsruimte voor stikstof en fosfaat van laag 1 blijft bestaan voor het hele agroforestryperceel. Dit is nodig om de combinatie van veeteelt met bomen te stimuleren. De ondernemer wil niet zijn mestplaatsingsruimte kwijtraken wanneer bijvoorbeeld bomen worden aangeplant om het dierenwelzijn van het vee te verhogen. Op het grasland tussen en onder de bomen dient gewoon bemest te worden. Daarnaast wordt aan de voet van de nieuwe beplanting ook bemest. Bij het planten van bomen wordt vaak compost gebruikt voor bodemverbetering en om verdroging tegen te gaan. Wanneer de bomen groter zijn wordt onder de boomkroon bemest, omdat hier gewassen groeien. Bovendien worden fruit- en notenbomen in productie normaal gesproken bemest, net als wilgenhakhout.

Definitie landbouwgrond

Om pionierende ondernemers de zekerheid te bieden dat bij het ontwikkelen van agroforestrysystemen en nieuwe verdienmodellen hun grond mee blijft tellen voor de hectaretoeslag, is een aanpassing nodig van de definitie van landbouwgrond zoals die in Nederland gehanteerd wordt. Nederland heeft namelijk in haar definitie voor landbouwgrond opgenomen dat er maximaal 50 bomen op een hectare mogen staan, als het gaat om bomen die niet geregeld oogst leveren.

Binnen een agroforestrysysteem vervullen bomen verschillende functies (ecosysteemdiensten) zoals het aantrekken van predatoren, bestuivers, klimaatadaptatie en vastlegging van koolstof uit de lucht. Niet alle bomen hebben een directe productiefunctie. Een verruiming (of weglaten) van het maximaal aantal bomen die niet geregeld een oogst geven (denk aan berk, populier of linde) is noodzakelijk om agroforestry in Nederland op te schalen. Anders blijft het bij combinaties met alleen fruit of noten, een flinke beperking van de mogelijkheden. Ook is het vaak noodzakelijk om bij de aanplant van een agroforestrysysteem meer bomen of struiken te planten, en in een later stadium te dunnen. Er is daarvoor een paradigmaverschuiving nodig: reken bomen die niet

geregeld een oogst geven ook mee als (functioneel) onderdeel van het landbouwsysteem.

Nationaal Strategisch Plan

Het GLB biedt enige ruimte aan lidstaten om een eigen invulling te geven aan de definitie van landbouwgrond. Het maximum van 100 bomen per hectare in de Europese definitie wordt waarschijnlijk in het nieuwe GLB helemaal losgelaten. Nederland zou in het Nationaal Strategisch Plan in moeten zetten op het loslaten van het maximum 50 bomen per hectare. Zorg dat de grond onder deze bomen subsidiabel blijft voor de hectaretoeslag en behoud de mestplaatsingsruimte voor agroforestrysystemen. Tevens is het advies om agroforestry op te nemen als maatregel in de 'koppeltabel', voor het realiseren van doelen op gebied van klimaatmitigatie, klimaatadaptatie, biodiversiteit, landschap en bodem.

1 Inleiding

1.1 Doel van dit project en onderzoeksvragen

Op dit moment bevindt agroforestry zich in een kleine niche van het agrarisch domein en is onduidelijk in welke mate agroforestry wordt toegepast. Om de gewenste opschaling van het aantal hectares te realiseren, is ontwikkeling van deze niche gewenst. De bestaande wet- en regelgeving vormt daarbij een struikelblok. Met name de bepaling dat grond met meer dan 50 bomen per hectare (bomen die niet geregeld een oogst geven), niet als landbouwgrond telt, is hierbij een struikelblok. Voor voedselbossen als specifieke vorm van agroforestry is hierin dankzij de Green Deal Voedselbossen inmiddels een wezenlijke stap gezet, waarbij een nieuwe gewascode is gedefinieerd (zie paragraaf 2.2 Verschillende vormen van agroforestry in Nederland en Bijlage 2 Toepasbaarheid definitie voedselbos).

De hoofdvraag van deze voorstudie is of een nieuwe gewascode nodig is voor andere vormen van agroforestry dan voedselbossen, of dat huidige gewascodes volstaan.

Deelvragen zijn:

- Op welke manier kan een gewascode agroforestry worden ontwikkeld die:
    a) voldoet aan de eisen en definities van het GLB;
    b) ruimte biedt voor de verschillende verschijningsvormen van agroforestry, nu en in de toekomst;
    c) toepasbaar is voor de ondernemer en handhaafbaar voor de overheid, met een redelijke kosten/batenverhouding voor beiden?
- Welke aanpassing van de definitie van landbouwgrond binnen het GLB is wenselijk om de schaalsprong van agroforestrysystemen te faciliteren, rekening houdend met de uitgangspunten van het GLB?
- Hoe gaan andere landen om met 1 a t/m c? En wat kan Nederland daarvan leren?

1.2 Aanpak

Binnen het project zijn drie sporen bewandeld. Allereerst is onderzocht wat de huidige situatie is in Nederland. Hoe wordt er omgegaan met bomen op landbouwgrond? En is er onderscheid tussen verschillende soorten bomen of struiken? Hoeveel bomen mogen er op landbouwgrond geplant worden zonder dat er discussie ontstaat of het dan nog wel landbouw is? Om helderheid over de huidige definities en gewascodes te verkrijgen is contact gezocht met RVO. Via een online bijeenkomst en via de email is helderheid verschaft en zijn inzichten uitgewisseld. Om de standpunten van andere stakeholders te verzamelen, is contact gezocht met onder andere terreinbeherende organisaties, BoerenNatuur en LandschappenNL.

Parallel daaraan zijn een tiental agrariërs benaderd om het agroforestrysysteem dat zij op hun bedrijf hebben gerealiseerd (of willen realiseren) te categoriseren. Daarbij is gevraagd naar de combinaties met gewassen of vee, soorten houtachtigen, aantallen en plaatsing van de houtachtigen in het perceel. Tevens werd gevraagd naar ervaringen met het invullen van de gewasregistratie en ideeën over mogelijke verbeteringen. Zie Bijlage 1 voor de vragenlijst. De antwoorden van de vragen zijn anoniem verwerkt in deze rapportage.

De derde manier waarop informatie is ingewonnen is via experts in verschillende Europese lidstaten en het bezoeken van websites van nationale agroforestry verenigingen in Duitsland, Vlaanderen en het Verenigd Koninkrijk. Ook de website van de Europese Agroforestry Federatie (EURAF) was een belangrijke bron van informatie.

Schriftelijk en tijdens een online bijeenkomst is de conceptversie van de uitkomsten becommentarieerd door stakeholders. De opmerkingen zijn zo goed mogelijk verwerkt en meegenomen in het advies.

2 Wat is agroforestry?

2.1 Meerdere definities

Er bestaan meerdere definities voor agroforestry die elk de nadruk leggen op een bepaald aspect van agroforestry zoals de plaatsing van de bomen, of op het aspect van meerdere teeltlagen, of bijvoorbeeld op de ecologische of economische voordelen.

Voorbeelden van definities zijn:

"*het opzettelijk integreren van houtige gewassen (bomen en struiken) met de teelt van gewassen en dierlijke productiesystemen, vanwege de beoogde voordelen die ontstaan door de ecologische en economische interacties*" (Mosquera-Losada et al. 2009)

"*a collective name for land-use systems and technologies where woody perennials (trees, shrubs, palms, bamboos, etc.) are deliberately used on the same land-management units as agricultural crops and/or animals*" (FAO 2015; ICRAF 2017)

"*the integration of woody vegetation (first component) in at least two vertical layers on land, with the bottom layer providing an agricultural product such crops or forage/pasture (second component) which may be consumed by animals (third component)[…]. The distribution of the woody vegetation can be uneven or evenly distributed and the woody component can deliver an agronomic product (fruit, forage) and some other ecosystem services*" (Mosquera-Losada et al. 2016)

"*the integration of woody vegetation, crops and/or livestock on the same area of land. Trees can be inside parcels or on the boundaries (hedges)*" (EURAF, 2017)

"*land-use systems and practices where woody perennials are deliberately integrated with crops and/or animals on the same parcel of land management unit without the intention to establish a remaining forest stand. The trees may be arranged as single stems, in rows or in groups, while grazing may also take place inside parcels (silvoarable agroforestry, silvopastoralism, grazed or intercropped orchards) or on the limits between parcels (hedges, tree lines)*" (Europese Commmissie, 2014)

De eerste definitie wordt vaak gehanteerd en wordt in deze studie ook als leidraad gebruikt.

2.2 Verschillende vormen van agroforestry in Nederland

Grofweg kunnen agroforestrysystemen worden ingedeeld in vijf categorieën, de hier achtereenvolgens worden gepresenteerd. Bij elk systeem wordt aangegeven hoe het systeem in Nederland wordt toegepast.

Houtigen en akkerbouw

Omdat de huidige landbouw gericht is om het machinaal kunnen bewerken van land en gewas, staan in de praktijk de houtachtigen vaak op rijen. In dergelijke productiesystemen worden de gewassen geteeld in een soort gangpaden tussen de bomen. Deze vorm van agroforestry wordt dan ook wel '*alley cropping*' of rijenteeltsystemen genoemd. Deze bomen hebben onder meer de functie om een gematigder klimaat te creëren met minder wind, de totale opbrengst en biodiversiteit te verhogen en nutriëntenefficiëntie te verbeteren.

De combinaties van bomen met gewassen zijn in principe eindeloos. Eén van de meest beproefde en onderzochte rijenteeltcombinaties van Noordwest-Europa is walnoot met graan. Walnoot is een boom die graag toegepast wordt, omdat deze bomen relatief laat in het voorjaar blad ontwikkelen en vroeg in het najaar hun blad loslaten. Graan is een gewas dat ook groei kan doormaken vroeg in het voorjaar en laat in het najaar. Het profiteert daarmee van het licht dat de walnotenbomen in deze periode doorlaten.

Omdat in Nederland gewasrotatie wordt toepast om de bodemkwaliteit op peil te houden, is er nooit sprake van een akkerbouwgewas dat jarenlang onder dezelfde bomen wordt geteeld. Bovendien is het waarschijnlijk dat het akkerbouwgewas tussen of onder de bomen wordt gekozen op basis van de omstandigheden. Naarmate het systeem volwassen wordt en de bomen groeien, zal er een ander microklimaat ontstaan, waar steeds andere gewassen het beste in floreren.

Houtigen, die nu in Nederland als onderdeel van agrosilvicultuur zijn gepland, zijn met name walnoten, hazelnoten en fruitbomen. Maar ook houtproductie kan gecombineerd worden met akkerbouw. Gewassen die nu worden verbouwd onder en tussen de bomen zijn zeer divers en elk jaar verschillend, maar omvatten onder meer rabarber, pompoen, aardappels en verschillende graansoorten.

Houtigen en veehouderij

Agroforestrysystemen waarin bomen worden gecombineerd met grasland (en bijvoorbeeld beweiding) worden ook wel silvopastorale systemen genoemd. Ook deze bomen staan vaak in rationele patronen, hoewel dat bij puur begrazing minder van belang is.

De redenen om bomen te combineren met het houden van vee lopen uiteen en vullen elkaar aan. Door bomen en struiken in het grasland te zetten wordt een aangenamer microklimaat voor de dieren gecreëerd, door felle zon en koude wind te verminderen. Het dierenwelzijn wordt ook verhoogd wanneer de dieren van bladeren en twijgen kunnen eten, die rijk zijn aan bepaalde mineralen of ontstekingsremmende werking hebben. Wilg, els en hazelaar worden om deze reden gepland.

Een laatste belangrijke reden om houtigen te combineren met het houden van dieren is multifunctioneel landgebruik. Dieren kunnen immers grazen onder de bomen, die op zichzelf productief zijn in de vorm van kwaliteitshout (populier, eik, kastanje), noten (kastanje, walnoot, hazelnoot) of fruit (kers, appel, peer). Het gras kan worden beweid of worden gemaaid. Naast gras worden ook maaigewassen als grasklaver, luzerne of kruidenrijk grasland geteeld.

Ook de pluimveehouderij toont steeds meer interesse in het beplanten van bomen in de uitloop van kippen. Hier wordt vaak gekozen voor fruitbomen of walnoten. De kippen profiteren van de schaduw en bescherming van de bomen en door rot en beschadigd fruit te eten voorkomen ze ziekten.

Het productief maken van het bos

Naast het planten van bomen op landbouwpercelen, ontstaat er ook de beweging om nieuwe vormen van productie te halen uit bospercelen. Zo kunnen varkens worden vetgemest in bestaande bossen of productieve fruit- en notensoorten of paddenstoelen worden geïntroduceerd als ondergroei in een bestaand bosssysteem. Omdat hier agroforestry wordt bedreven op natuurpercelen (deze percelen hebben een N code), vallen deze agroforestrysystemen buiten deze studie. Al is het wel aan te raden om ook deze ondernemers de mogelijkheid te bieden om agroforestry als tweede laag aan te vinken teneinde een totaalbeeld van agroforestry in Nederland te krijgen.

Voedselbossen

Voedselbossen vallen ook onder de definitie van agroforestry. Een groot verschil met de eerste twee vormen van agroforestry die zijn beschreven is dat hier maximaal ingezet wordt op het nabootsen van een bosecosysteem. Een voedselbos oogt in eerste opzicht dan ook veel meer als een natuurlijk bos (in volwassen stadium).
De bijbehorende definitie die bij deze gewascode door stichting Voedselbosbouw NL is gedefinieerd luidt:

'*een vitaal ecosysteem dat door mensen is ontworpen naar het voorbeeld van een natuurlijk bos met het doel voedsel te produceren. Onderscheidende kenmerken van een voedselbos zijn: een vegetatielaag met hoge kruinbomen, minimaal drie andere vegetatielagen, een rijk bosbodemleven en een robuuste omvang. Een voedselbos herbergt een rijkgeschakeerde, snel toenemende biodiversiteit (Marc Buiter, 2017)*'.

Daarnaast zijn een aantal voorwaarden opgesteld zoals een minimale oppervlakte (0,5 ha) en nagenoeg uitsluiting van landbouwhuisdieren. Hoewel niet ieder voedselbos aan deze voorwaarden voldoet en de gewascode mag gebruiken om hun voedselbos op te geven, is hiermee een groot deel ondervangen. Deze studie laat daarmee de voedselbossen ook

buiten beschouwing. Zie Bijlage 2 voor meer informatie over de definitie en gewascode voor voedselbossen.

Riparian buffers

Deze vorm van agroforestry betreft bufferstroken tussen landbouwgebied en open water die aangeplant worden met bomen en struiken. Nutriënten die af- en uitspoelen worden opgenomen door de bomen, waardoor zie niet in het water terecht komen. Ook spelen de bomen een belangrijke rol in het tegenhouden van gewasbeschermingsmiddelen (drift) naar het oppervlaktewater.

De hoge grondprijzen en het vlakke terrein in Nederland in combinatie met de beperkte economische potentie van deze bufferstroken, maken dat dit type agroforestry weinig wordt toegepast. Omdat er geen sprake is van integratie van bomen middenin de percelen, maar alleen aan de randen, laten we deze vorm van agroforestry buiten beschouwing in deze studie.

2.3 Afbakening deze studie

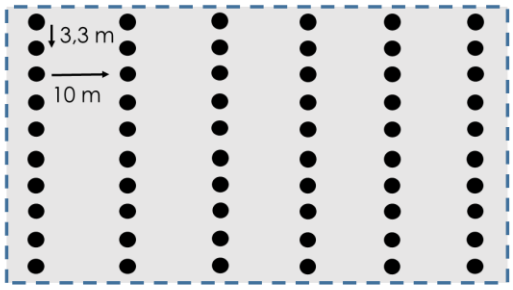
Deze studie beperkt zich tot agroforestrysystemen waarbij bomen en struiken geïntegreerd worden met andere landbouwactiviteiten zoals akkerbouw, groenteteelt en veehouderij. De studie richt zich op agrosilvicultuur en op silvopastorale systemen. Voedselbosbouw en riparian buffers worden niet meegenomen in deze studie, net als het integreren van landbouwactiviteiten in natuurgebieden niet meegenomen worden.

Aantal bomen per hectare: een rekenvoorbeeld

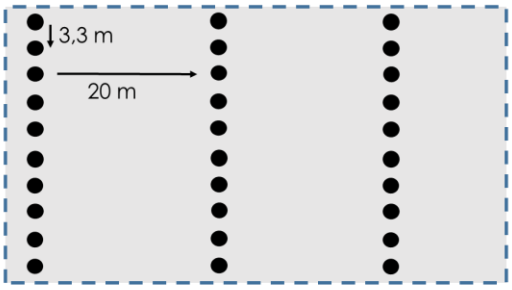
Hoeveel bomen op een hectare worden aangeplant loopt uiteen tussen systemen en hangt ook sterk samen met de leeftijd van het systeem. Het is waarschijnlijk dat in de jonge fase van het agroforestrysysteem meer bomen en struiken worden gepland dan in een volwassen systeem aanwezig zijn. De bomen zijn vanzelfsprekend nog klein en door meer bomen aan te planten wordt eerder een hogere productie behaald.

Rekenvoorbeeld: door bomen in een rijenteeltsysteem in de beginfase 3,3 meter uit elkaar te zetten in rijen en rijen 10 meter uit elkaar te plaatsen, worden 300 bomen per hectare gepland. In de loop van de tijd kan in dit agroforestrysysteem wellicht worden gekozen om elke tweede rij uit het systeem te halen, zodat de rijen 20 meter uit elkaar staan. Wanneer de afstand tussen de volgroeide bomen in de rij nog maar 10 meter bedraagt, blijven nog maar 50 bomen per hectare staan (afhankelijk van de lengte en breedte van perceel). Bovenstaande berekening is gemaakt met alleen bomen. Wanneer (ook) struiken worden gepland, liggen het aantal houtigen per hectare nog veel hoger. Bovendien zijn struiken moeilijker te tellen.

Rekenvoorbeeld

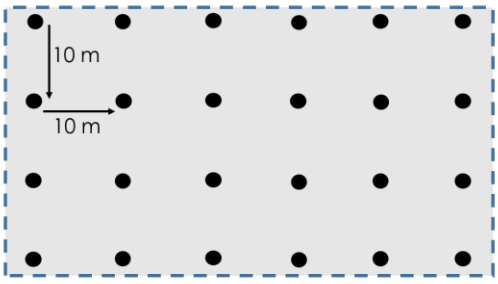

Jonge aanplant
Rijafstand: 10 meter
Afstand in de rij: 3,33 meter
Bomen per hectare: 300

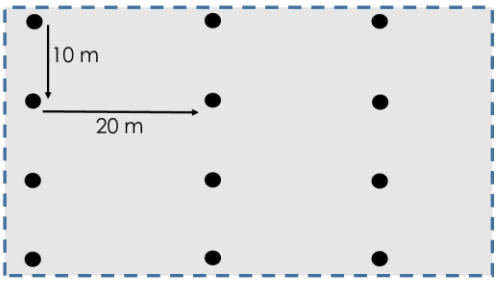

Elke tweede rij eruit
Rijafstand: 20 meter
Afstand in de rij: 3,33 meter
Aantal bomen per hectare: 150

Rekenvoorbeeld

Vergroten afstand in de rij (2/3 uitdunnen)
Rijafstand: 10 meter
Afstand in de rij: 10 meter
Aantal bomen per hectare: 100

Elke tweede rij eruit
Rijafstand: 20 meter
Afstand in de rij: 10 meter
Aantal bomen per hectare: 50

3 Definitie agroforestry of boslandbouwsystemen in GLB

3.1 Agroforestry in het huidige GLB

In het huidige GLB van de EU wordt gesproken over "boslandbouwsystemen". Dit zijn "systemen voor grondgebruik waarbij de teelt van bomen wordt gecombineerd met landbouw op dezelfde grond." Het minimale en maximale aantal bomen per hectare wordt door de lidstaten bepaald, rekening houdend met de plaatselijke bodem- en klimaatgesteldheid en milieucondities, de bosbouwsoorten en de noodzaak om een duurzaam landbouwgebruik van de grond te waarborgen (Verordening (EU) nr. 1305/2013, artikel 23; Bijlage 3).

Grond met bomen is subsidiabel

De Europese Commissie geeft in het huidige GLB aan dat grond met bomen als landbouwgrond wordt gerekend en dus subsidiabel is. De beperking die hierbij gegeven wordt is dat de landbouwactiviteiten op een vergelijkbare wijze plaatsvinden als op een perceel zonder bomen[1], met een maximum van 100 bomen/hectare. Geïsoleerde bomen die geregeld een oogst opleveren vallen buiten deze beperking.

Vrijheid lidstaten voor eigen invulling

De lidstaten vertalen deze Europese richtlijnen naar hun eigen context en kunnen daarin de traditionele teeltpraktijken, natuurlijke omstandigheden en milieuredenen meewegen. Daarnaast gelden deze regels niet voor steunmaatregelen in het kader van agro-, milieu- en klimaatverbintenissen op landbouwgrond. Hiermee worden de plattelands-ontwikkelingsprogramma's bedoeld ter bevordering van nodige veranderingen in de landbouwpraktijken ten behoeve van klimaat en milieu (Verordening (EU) nr. 1305/2013, artikel 28; Bijlage 3).

Dit geeft dus aan dat lidstaten enige ruimte hebben om maatregelen en activiteiten te koppelen aan klimaat- en milieudoelen. Lidstaten maken beleidskeuzes welke landbouwactiviteiten zij subsidiabel achten en welke wettelijk verplicht zijn. De wettelijk verplichte maatregelen in Nederland vallen onder Pijler 1 van het GLB, zoals bijvoorbeeld de vergroeningsmaatregelen. Deze zijn generiek en gelden voor alle landbouwers (uitzonderingen daar gelaten). Onder Pijler 2 zijn er nu gebiedsspecifieke regelingen beschikbaar, zoals het Stelsel voor Natuur en Landschapsbeheer (ANLb) die subsidies beschikbaar stellen voor het onderhoud van landschapselementen en ondersteuning van soorten. De agromilieu en klimaatverbintenissen (plattelandsontwikkelingsprogramma's) gaan verder dan de verplichte en aanvullende maatregelingen uit Pijler 1 en Pijler 2 en

[1] Over deze regel is veel discussie mogelijk. Wanneer er bomen geplant worden op een perceel zal er altijd iets veranderen in de landbouwactiviteiten.

richten zich op transitie van de landbouw. Deze bieden meer ruimte om af te wijken van Europese richtlijnen (bijvoorbeeld maximum aantal bomen per hectare).

Mogelijke wijzigingen in de herziening van het GLB die kansen bieden voor opschaling van agroforestry

In het nieuwe Europese GLB zijn klimaat, bodem, water, biodiversiteit en cultuurlandschap belangrijke doelen. Ten aanzien van agroforestry is het belangrijk te zien dat in de tekstvoorstellen van de Europese Commissie voor GLB2021-2027 er sprake is dat het maximum van 100 bomen per hectare landbouwgrond komt te vervallen. Ook komt er naar alle waarschijnlijkheid meer aandacht voor vergroeningsdiensten in Pijler 1, onder de noemer Eco-schemes. Inmiddels is duidelijk geworden dat het nieuwe GLB tenminste met één jaar is uitgesteld en misschien zelfs met 2 jaar (1 januari 2023).

Nederland werkt nu aan het Nationaal Strategische Plan die het nieuwe Nederlandse GLB inhoud en richting geeft. Voor Eco-schemes wordt in NL gedacht aan maatregelen die landelijk toepasbaar zijn en soms ook gebiedsspecifiek zijn (denk aan stroomgebieden en gebieden rondom Natura 2000). Binnen Pijler II zullen de grondgebonden doel(soort)specifieke maatregelen blijven vallen.

Een pluspunt van agroforestry is dat het op verschillende agro-milieu- en klimaatdoelen goed scoort. Dit is een kans om agroforestry een plek te geven.

- Het belangrijkste advies is om agroforestry in de zogenaamde **koppeltabel** van het Nationaal Strategisch Plan op te nemen. In de koppeltabel staan de doelen van Nederland gekoppeld aan de activiteiten die bijdragen aan het realiseren van de GLB doelen.
- Ten tweede is het van belang om in het **Nationaal Strategisch Plan** te laten zien dat agroforestry als maatregel bijdraagt aan meerdere doelen zoals klimaat, biodiversiteit, bodem- en waterkwaliteit.
- Ten derde is het advies om landbouwers die nu beperkt worden in hun ontwikkeling door hun locatie (nabij Natura 2000 gebieden of bijvoorbeeld in waterwingebieden) meer **perspectief te bieden**, door hen te ondersteunen bij de implementatie van agroforestry. Dit heeft mogelijk effect op het verbeteren van de biodiversiteit en het verminderen van de verspreiding van ammoniak richting natuurgebieden. Monitoring is nodig om de effecten te meten.

Er komt deze zomer een nieuwe openstelling voor GLB pilots waarin mogelijk ruimte is voor een pilot met daarin agroforestry. Momenteel werkt LNV aan een investeringsregeling voor bomen op landbouwgrond die eind 2020 opgesteld moet gaan worden. Inmiddels is duidelijk geworden dat deze zich richt op landschapselementen met ondersteunende functies voor het agro-ecosysteem. Er zullen meerdere openstellingen volgen van deze regeling en er wordt bekeken hoe agroforestry hierbinnen uitgebreid kan worden.

3.2 Bomen op landbouwgrond in NL: wat kan nu wel?

In Nederland is het planten van bomen op landbouwgrond toegestaan, wanneer het gaat om bomen die regelmatig producten geven zoals een hoogstamboomgaard (gewascode 2628) of notenbomen (gewascode 2645). Of wanneer het gaat om korte omloop hout dat regelmatig geoogst kan worden. Worden echter andere soorten bomen geplant (denk aan berk, populier of linde), dan is de kans aanwezig dat de grond waar die bomen op staan niet als landbouwgrond wordt gezien en niet meetelt voor de betalingsrechten (RVO 2020).

Op dit moment wordt wel meegerekend als landbouwgrond:

- Een bomenrij korter dan 50 meter
- Bosjes kleiner dan 50 vierkante meter
- Losse bomen verspreid over het perceel tot maximaal 50 per hectare
- Heggen korter dan 50 meter
- Windhagen rondom fruitboomgaarden van maximaal 2 m breed

Op dit moment wordt niet meegerekend als landbouwgrond:

- Houtranden (houtsingels, hagen en houtwallen) die begroeid zijn met loofhout of naaldhout die breder zijn dan 1 meter. Nederlandse landschapsorganisaties pleiten er echter voor om dit in het komende GLB aan te passen, omdat dit ervoor heeft gezorgd dat veel houtopstanden in de loop der tijd zijn verwijderd door boeren. Deze regel komt dus mogelijk te vervallen met de herziening van het Nederlandse GLB.
- Bos. Voor bos geldt dat als de ondergrond geen gras is, het altijd bos is. Grasland met 50 of meer bomen per ha wordt gezien als bos en komt niet in aanmerking voor landbouwsubsidies. Er zou dan teveel hinder zijn voor landbouwactiviteiten. Grasland met minder dan 50 bomen per ha is grasland en daarmee landbouwgrond.

Waarom is het belangrijk dat percelen met agroforestry als landbouwperceel te boek blijven staan?

Grondeigenaren vinden het belangrijk dat de grond als landbouwgrond te boek blijft staan, omdat er veel consequenties zitten aan een mogelijke bestemmingswijziging. Ten eerste betekent het een grote economische waardedaling. Ten tweede zorgt de omzetting naar natuur voor een beperking in mogelijkheden. Dit wordt hieronder toegelicht.

Ook als een deel van het perceel (bijvoorbeeld verschillende bomenrijen in een rijenteeltsysteem) worden afgetrokken van de landbouwgrond, heeft dit consequenties. De hectaretoeslag die agrariërs ontvangen wordt lager en de mestplaatsingsruimte wordt kleiner. Voor de melkveehouderij is het belangrijk dat het areaal aan blijvend grasland niet

teveel daalt, omdat hier afspraken over zijn gemaakt met Brussel in het kader van vergroening (RVO 2020b).
Nederland heeft (net als een aantal anderen landen) op dit moment een uitzonderingspositie wat betreft de mestplaatsingsruimte. De zogenaamde derogatie houdt in dat derogatiebedrijven meer bemest mag worden, maar dat daar tegenover staat dat het aandeel grasland niet afneemt. Beiden moeten gemonitord worden om voor derogatie in aanmerking te komen (RVO 2020c) . Bij het realiseren van silvopastorale systemen is het daarom belangrijk dat het grasland onder de bomen ook als grasland of blijvend grasland geregistreerd worden.

Op dit moment worden vrijstellingen voor de herplantplicht gegeven via de provincies (Wet natuurbescherming hoofdstuk 4). Wanneer een agroforestrysysteem als landbouwperceel geregistreerd staat, en het dus als landbouwsysteem erkend wordt, zal het eenvoudiger kunnen worden om de herplantplicht te laten vervallen voor agroforestrysystemen. Dit vergt nog wel nader onderzoek.

3.3 Hoe werkt de gewasregistratie nu?

In een gesprek met experts van RVO is opheldering gevraagd over hoe de registratie van agroforestrypercelen met de huidige gewassystematiek nu plaatsvindt.

Uit dit gesprek en later schriftelijke correspondentie zijn de volgende richtlijnen naar voren gekomen voor het opgeven van agroforestrysystemen:

- Rijen notenbomen of fruitbomen: teken de rijen fruit/notenbomen apart van de akkerbouwgewassen of het weiland. Iedere strook wordt een apart perceel. Gebruik de gewascodes die hiervoor staan (zie Bijlage 4). De stamdikte van de bomen kan worden aangehouden, dat is 1 meter. Er is geen maximum aan het aantal bomen per hectare.
- Geven de bomen geen of weinig productie, geef dan het gewas onder de bomen op voor het hele perceel (het economisch belangrijkste gewas). Dit komt met name voor bij niet-productieve hoogstamboomgaarden. De grond is subsidiabel voor betalingsrechten.
- Rijen bomen met een variatie aan soorten die geregeld een oogst geven: ga uit van de meest voorkomende boomsoort of de economisch meest belangrijkste soort. Als dit over de tijd verandert, verandert de gewascode mee. De grond is subsidiabel voor betalingsrechten.
- Rijen wilgen smaller dan 1 meter en korter dan 50 meter: Deze hoeven niet opgegeven te worden omdat de akkerbouwgewas of grasland economisch het belangrijkste zijn. De grond is subsidiabel voor betalingsrechten.

- Rijen wilgen breder dan 1 meter en korter dan 50 meter: Deze hoeven niet opgegeven te worden omdat de akkerbouwgewassen economisch het belangrijkste zijn. De grond is subsidiabel voor betalingsrechten.
- Rijen wilgen breder dan 1 meter en langer dan 50 meter: Deze apart intekenen en registreren als wilgenhakhout. De grond is subsidiabel voor betalingsrechten.
- Rijen van laanbomen voor de verkoop: stroken apart intekenen van de akkerbouwgewassen. Gebruik de code uit de lijst. De grond is subsidiabel voor betalingsrechten.
- Bomen die niet geregeld een oogst opleveren verspreid over het perceel: als er minder dan 50 bomen per hectare staan dan alleen de gewascode van het gewas invullen. Als er meer dan 50 bomen per hectare staan, dan wordt het perceel als bos geregistreerd.
- Houtranden of bomenrijen korter dan 50 meter (met boomsoorten die niet geregeld een oogst geven): deze hoeven niet ingetekend te worden. De grond is subsidiabel voor betalingsrechten.
- Houtranden of bomenrijen langer dan 50 meter (met boomsoorten die niet geregeld een oogst geven): deze apart intekenen en registreren als houtrand of bomenrij. De grond is niet subsidiabel voor betalingsrechten.
- Eetbare hagen door het perceel (met een variatie aan struiken en bomen) waarvan sommigen geregeld een oogst geven: Teken de stroken apart in en kies het economisch belangrijkste gewas in de strook (bijvoorbeeld framboos). De grond is subsidiabel voor betalingsrechten.

3.4 Agroforestry in beleid van andere Europese lidstaten

Zoals beschreven in paragraaf 3.1 hebben onderlinge lidstaten de vrijheid om de overkoepelende richtlijnen vanuit de Europese Commissie naar eigen context te vertalen. Om aan te geven hoe verschillend landen omgaan met bomen op landbouwgrond volgen hier een aantal voorbeelden.

Duitsland

In Duitsland wordt agroforestry niet erkend als een landbouwsysteem (EURAF 2020a; DEFAF 2020). In de dertien deelstaten zijn er wel een paar uitzonderingen waarin bomen op landbouwgrond toegestaan zijn en dat heeft te maken met cultuurhistorie. De traditionele agroforestrysystemen, zoals hoogstamboomgaarden (streu-obstwiesen), varkens in bossen (hutewald) traditionele landschapselementen (wallhecken) en heggen (knicks) worden wel erkend als landbouwsysteem.

Echter bij het ontwikkelen van innovatieve, moderne agroforestrysystemen loopt men in Duitsland tegen problemen aan. In het kader van wetenschappelijke experimenten zijn er proeven aangelegd die laten zien dat bijvoorbeeld rijenteeltsystemen met korte-

omloophout effectief zijn in gebieden waar winderosie een probleem vormt. Het is alleen regeltechnisch op dit moment niet mogelijk om deze vorm van agroforestry op te schalen. In Nederland zou een dergelijk agroforestrysysteem in de Veenkoloniën en de binnenduingebieden goed passen om winderosie te voorkomen.

In Duitsland speelt het probleem dat veel boomsoorten (anders dan fruit, noten of wilg <20 are) niet als permanent gewas worden gerekend. De grond waarop de bomen staat wordt afgetrokken van de subsidiabele landbouwgrond, tenzij de bomen geregeld een product geven (bijvoorbeeld fruit).

Het verschil met Nederland is wel dat het maximum aantal bomen per hectare op 100/bomen per hectare ligt. Overigens wordt 100 bomen per hectare ook als beperkend ervaren.

Verenigd Koninkrijk

Binnen het Verenigd Koninkrijk gaat men verschillend om met agroforestry (EURAF 2020b; Farm Woodland Forum 2020). Noord-Ierland loopt het meest voorop met het erkennen van agroforestry. Daar is agroforestry als vergroeningsmaatregel opgenomen binnen Pijler 1. De voorwaarde is ook hier dat de landbouwactiviteiten niet significant gewijzigd worden vanwege de bomen. Voor silvopastorale systemen wordt een maximum van 50 bomen per hectare aangehouden. Er wordt alleen grond afgetrokken van de subsidiabele grond, als er sprake is van enkele bomen, een bomenrij of een groep bomen met zwarte grond onder de bomen (dus geen gras om te grazen). Dat wordt *pro rata* afgetrokken.

In Engeland wordt eenzelfde type argument ingezet, namelijk dat wanneer er rondom de bomen landbouwactiviteiten plaatsvinden op een vergelijkbare manier als zonder bomen, de grond waarop de boom staat toch als landbouwgrond wordt gerekend.

Vlaanderen

Vlaanderen loopt voorop met het implementeren van moderne agroforestrysystemen. Sinds 2011 is er een subsidieregeling opengesteld voor agrariërs, de Boslandbouwsubsidie (BLS). Deze regeling valt onder maatregelfiche 8.2, onderdeel van artikel 21 en 23 van Verordening (EU) nr. 1305/2013 (zie bijlage 3; Agroforestry Vlaanderen 2020a; Agroforestry Vlaanderen 2020b).

Geregistreerde agroforestrypercelen worden in Vlaanderen erkend als productiesysteem en zijn vervolgens gedefinieerd als uitzondering in het Bosdecreet, het Veldwetboek en Codex ruimtelijke ordening. Bij de registratie voor de subsidie wordt ook meteen expliciet vastgelegd dat de agroforestry-aanplant geen onderdeel uitmaakt van het Bosdecreet (in Nederland zou dat de Wet natuurbescherming hoofdstuk 4 Houtopstanden zijn). Hiermee is

het dus duidelijk een landbouwactiviteit. Daarmee is er een duidelijke scheiding tussen een agroforestrysysteem en bos of landschapselementen.

Echter, niet alle beschermende maatregelen die voor natuur gelden vervallen hiermee in Vlaanderen. Het verwijderen van bomen of landschapselementen die aangeplant zijn als agroforestrysysteem, mag alleen met een vergunning van de gemeente. En het mag pas na tien jaar. De gemeente kan ook de herplantverplichting laten gelden.

Het boslandbouwsysteem moet minimaal een halve hectare groot zijn en met minimaal 30 en maximaal 200 bomen per hectare beplant zijn. Bomen die al in het perceel stonden worden ook meegeteld. De bomen blijven minimaal 10 jaar staan. Er is een focus op rijenteeltsysteem (alley cropping), waarin de bomen homogeen verspreid staan op een perceel. Naaldbomen en invasieve exoten zijn uitgesloten. De subsidieregeling stimuleert het aanplanten van verschillende soorten op een perceel door een 'doelmatigheidsscore' te hanteren. Met meer soorten wordt een hogere score behaald en dit vergroot de kans op vergoeding van de aanplantkosten.

Bij de registratie van agroforestrysystemen wordt het hoofdgewas tussen de bomen (bijvoorbeeld grasland of een akkerbouwgewas) jaarlijks geregistreerd. De bomen zijn een blijvende teelt en worden als het ware als een 'tweede laag' geregistreerd. De bomenrijen worden dus niet apart ingetekend.

Met de subsidie voor 'boslandbouwsystemen' is het mogelijk 80% van de aanplantkosten vergoed te krijgen. Sinds 2011 is er inmiddels 130 hectare aan agroforestry aangeplant door een 50-tal landbouwers. Gemiddeld worden er 50-80 bomen per hectare aangeplant (minimum 0,5 ha, maximum 11,5 ha), bestaande uit drie verschillende soorten (minimum 1 en maximum 30 soorten).

Voor het aanplanten van een agroforestrysysteem is in Vlaanderen soms een omgevingsvergunning nodig, bijvoorbeeld in de buurt van natuurgebieden omdat het aanplanten van bomen niet altijd strookt met de natuurdoelstellingen (Habitat- en Vogelrichtlijn). Ook in Nederland kunnen bestemmingsplannen niet overeenkomen met het aanplanten van bomen, dus dit is iets om alert op te zijn. In Vlaanderen is de pachtwet van toepassing, die voorschrijft dat er eerst schriftelijke toestemming van de landeigenaar nodig is, voordat er aangeplant wordt. Dit geldt ook in Nederland.

Tabel 1. Toegestane maximum aantal bomen per hectare en specificaties voor bomen op landbouwgrond in enkele Europese lidstaten.

	Maximum aantal bomen per hectare	**Specificaties**
Europa breed	100	Een landbouwperceel met geïsoleerde bomen wordt als subsidiabel areaal aangemerkt indien aan de volgende voorwaarden is voldaan: a) de landbouwactiviteiten kunnen worden verricht op een wijze die vergelijkbaar is met de landbouwactiviteiten op in hetzelfde gebied gelegen percelen zonder bomen, en B) het aantal bomen per hectare komt niet uit boven een bepaalde maximumdichtheid.
Duitsland	100	Vergelijkbaar met Nederland. Uitzondering voor traditionele systemen en bomen die geregeld oogst geven.
Noord-Ierland	50	Agroforestry telt als Ecologisch Aandacht Gebied (EFA). Grond blijft subsidiabel, zolang de landbouwactiviteiten niet significant aangepast moeten worden vanwege de bomen. Agroforestry is onderdeel van het agrarisch natuurbeheer (Pijler 2) als maatregel voor CO2 vastlegging, biodiversiteit, bodem en waterkwaliteit, met een focus op silvopastorale systemen. Aanlegkosten worden voor 80% vergoed en onderhoud voor 100%. Dunning is mogelijk van 400 naar 120-150 bomen per hectare. Het is niet toegestaan om agroforestry op semi-natuurlijke locaties te realiseren. Waar fruitbomen worden geplant moeten ook bosbouwbomen geplant worden die meer dan 50% van de bomen uitmaken.
Schotland	Geen maximum	Focus op het stimuleren van silvopastorale systemen met schapen, binnen het agrarisch natuurbeheer (Pijler 2). Bomen moeten verspreid staan over het perceel, met een dichtheid van 200 bomen per hectare.
Wales	100	Groepen bomen vanaf 100m2 worden afgetrokken van de subsidiabele grond, en ook andere bomen op hetzelfde perceel (pro rata). Binnen het agrarisch natuurbeheer (Pijler 2) ligt de focus op silvopastorale systemen met 80 bomen/ha in combinatie met permanent grasland.
Engeland	Geen maximum	Grond wordt subsidiabel gevonden als elke boom door landbouwgrond wordt omgeven en de landbouwactiviteiten op dezelfde manier plaats kunnen vinden als zonder bomen. Er zijn beschermende maatregelen en financiering voor solitaire bomen in intensieve graslanden, landschapselementen, traditionele boomgaarden, heggenvlechten, maar die zijn niet als agroforestry maatregel gedefinieerd.
Vlaanderen	30-200	Wanneer meer dan 100 bomen worden geplant is de grond alleen subsidiabel als het om fruit- of notenbomen gaat. Tussen de bomen moet een andere hoofdteelt plaatsvinden voor tenminste 10 jaar. Agroforestry telt mee als Ecologisch Aandacht Gebied (EFA) voor bouwland met weegfactor 1. Agroforestry op blijvend grasland telt niet mee als EFA. Er is een aanplantsubsidie beschikbaar die 80% van de aanplantkosten vergoed.
Nederland	50	Uitzondering voor traditionele systemen (hoogstambooomgaarden) en bomen die geregeld oogst geven (fruit, noten, wilg).

4 Inzichten vanuit de praktijk

4.1 Resultaten

In het kader van deze voorstudie zijn tien ondernemers met agroforestry gevraagd naar hun ervaringen met het opgeven van de agroforestrypercelen bij RVO. Daaruit kwamen een aantal problemen naar voren die hieronder uitgelegd worden.

Welke gewascode?

Er is vaak onduidelijkheid over welke gewascode moet worden toegepast. De ene ondernemer met fruitbomen op grasland past de gewascode voor grasland toe, omdat op dit moment alleen het gras wordt geoogst of begraasd. Terwijl de andere ondernemer met fruitbomen op grasland juist fruit als gewascode toepast, omdat dit het economisch hoofdgewas is. Dit is de juiste wijze, maar het zorgt voor verwarring en discussie.

Wat is het economisch hoofdgewas?

Het is niet altijd te voorspellen wat het economisch hoofdgewas zal zijn. Ten eerste kunnen oogsten mee- of tegenvallen. Ten tweede kunnen prijzen mee- of tegenvallen. Daarnaast is het lastig te bepalen wat 'economisch' het beste presteert. Gaat het om de hoogste opbrengst of de hoogste marge? Welke kosten kunnen bij de bomen berekend worden om de marge te berekenen?

Onzekerheid over regels

Door de verwarrende regelgeving kiest een ondernemer er soms voor om niet het economisch hoofdgewas op te geven. Een ondernemer die voor deze studie werd benaderd teelde graan als hoofdgewas, maar past de gewascode voor fruit toe, om niet in de problemen te komen met het maximaal aantal van 50 bomen of het kappen van bomen. Terwijl voor een hoogstamboomgaard geen maximum geldt van 50 bomen.

Beregeningsverbod

Er kunnen ook nog andere redenen zijn om niet het economisch hoofdgewas op te geven. Dit kan de aanplant namelijk in gevaar brengen. Zo is het beregeningsverbod in Noord-Brabant aan grasland gekoppeld. Als een perceel als grasland staat geregistreerd, geldt het beregeningsverbod. Maar een jonge walnotenaanplant moet worden beregend om goed aan te slaan. Op den duur bieden bomen voldoende beschutting en is beregening niet meer nodig. Maar dit is dus met het huidige beregeningsverbod niet te realiseren.

Hoe moet ik dit intekenen?

Diegenen die er niet voor hebben gekozen om alleen het hoofdgewas op te geven, vertellen eindeloos bezig te zijn geweest met het intekenen van alle verschillende

stroken. Het is onwerkbaar om de diversiteit van een agroforestrysysteem te registreren. Dit geldt zeker wanneer de stroken onregelmatig en glooiend van vorm zijn. Een van de veehouders die voor deze studie is benaderd gaat over 18 hectare duizenden bomen aanplanten in gebogen lijnen. Dat intekenen is absoluut niet werkbaar. Een andere ondernemer teelt tientallen gewassen op een hectare. Ook daarvoor is alles intekenen niet werkbaar.

Wanneer is iets wel of niet een voedselbos?

Men wil niet de gewascode voedselbos gebruiken, omdat deze niet dezelfde bescherming biedt tegen bijvoorbeeld de herplantplicht als de gewascode hoogstamboomgaard, er geen bemesting is toegestaan en geen dieren in het systeem mogen worden gehouden (zie bijlage 2).

4.2 Landbouw met bomen is ook landbouw

Over het algemeen zijn ondernemers die agroforestry overwegen bang dat hun landbouwgrond niet meer als zodanig meetelt maar als bos of natuur. Dit heeft te maken met vijf gevolgen die hieraan gekoppeld zijn:

1. *Problemen met de afwaardering van de grond*

Wanneer landbouwgrond vanwege de bomen niet meer gezien wordt als landbouwgrond, dan is er kans op afwaardering naar natuurgrond. Elke vierkante meter landbouwgrond kost grofweg 7 euro en met natuurgrond zakt dat terug naar 1,5-2 euro, met alle bedrijfseconomische gevolgen tot gevolg.

2. *Problemen met uitbetaling van betalingsrechten*

Wanneer er meer dan 50 bomen (anders dan fruitbomen) per hectare staan, wordt het perceel niet meer beschouwd als landbouwperceel en vallen deze niet meer onder de betalingsrechten voor het GLB. Ondernemers beschouwen dit als een groot risico. Al is het ook afhankelijk van de interpretatie van de controlerende instantie. Dit gaat soms goed en soms niet.

3. *Problemen met mestplaatsingsruimte*

Ondernemers met vee verwachten problemen met mestplaatsingsruimte wanneer zij geen fruitbomen hebben, maar andere bomen. In de mestregels staat dat op fruitteelt bemest kan worden, maar hoe zit dit met andere boomsoorten?

4. *Problemen met derogatie*

Wanneer ondernemers als hoofdgewas fruitbomen opgeven, terwijl er ook (blijvend) grasland onder staat, kunnen er problemen optreden met derogatie.

5. Problemen met de herplantplicht

Sommige ondernemers verwachten geen problemen met het kappen van bomen omdat een agroforestrysysteem een landbouwsysteem is, waar in principe de ondernemer de vrijheid heeft om productieve bomen te ruimen. De vraag is of er een probleem ontstaat met de herplantplicht wanneer de bomen onder hoofdstuk 4 Houtopstanden van de Wet natuurbescherming zouden gaan vallen (zie bijlage Wnb artikel 4.1 voor een lijst). Voor fruitbomen geldt dit niet, maar wel voor andere boomsoorten die bijvoorbeeld zijn aangeplant voor houtproductie of als voederboom.

Wanneer zich in de bomen beschermde diersoorten vestigen, mogen deze bomen volgens de Wet natuurbescherming niet zomaar gekapt worden. Maar dit geldt eigenlijk altijd. De bos- en natuursector hanteert daarvoor een gedragscode natuurbeheer en een gedragscode bosbeheer. Waarschijnlijk is de gedragscode natuurbeheer het meest handzaam voor agroforestry, omdat daar ook regels instaan voor de omgang met het omzagen en afzetten van houtige beplantingen en agroforestry geen bos is.

4.3 Suggesties uit de praktijk voor aanpassing gewasregistratie

Gewascode agroforestry - algemeen

1. Zorg voor een gewascode agroforestry, omdat dit de angst wegneemt dat een landbouwperceel met bomen gezien wordt als natuur of houtopstand. Met een gewascode is het duidelijk een landbouwsysteem.
2. Leg de voorwaarde van biodiversiteit en gesloten kringlopen goed vast in de definitie van agroforestrysystemen.
3. Voorkom dat er strikte richtlijnen komen voor wat wel en niet mag in een agroforestrysysteem. Er moet maatwerk mogelijk zijn afhankelijk van de lokale omstandigheden.
4. Gewascode omschrijven als "combinatie van een of meerdere houtachtige teelt(en) met daarnaast de teelt van één of meerdere gewas(sen)."
5. Omdat agroforestry zo pluriform is, moet voorkomen worden dat voor iedere combinatie een aparte code verzonnen wordt. Bijvoorbeeld twee vormen: 1) bomen en struiken in combinatie met overig agrarisch gebruik volvelds en 2) bomen en struiken in combinatie met overig agrarisch gebruik aan de randen binnen het gewasperceel. Maximaal vijf algemene codes waar de combinaties van bomen, andere gewassen op percelen en ook bomenrijen, houtwallen en heggen op perceelsranden "in dienst van het bedrijf" onder kunnen vallen.

Gewascode agroforestry - registratie

7. Geef alleen het gewas onder de bomen op, met de optie om aan te vinken dat het gewas deel uitmaakt van een agroforestrysysteem.
8. Kies niet voor de hoofdteelt met behulp van het criterium meest rendabele activiteit, want dat is onduidelijk en multi-interpreteerbaar. Kies in plaats daarvan voor het gewas met de hoogste stikstof- of fosfaatgebruiksnorm. Of maak twee codes: houtachtige(n) met gras en houtachtige(n) met ander gewas.
9. Maak binnen de gewascode agroforestry de opsplitsing in de keuzes: 1) bomen die geregeld een oogst geven gecombineerd met hetzij grasland, hetzij granen, hetzij andere landbouwactiviteiten (soort meerkeuze afvinksysteem) of 2) bomen ten bate van houtproductie gecombineerd met eenjarige gewassen.
10. In geval van voederhagen of schaduwbomen voor vee: behoud het gehele perceel als (blijvend) grasland.
11. Zorg dat hout en gewas niet apart ingetekend hoeven worden, maar de combinatie als één gewascode ingediend kan worden bij een gecombineerde opgave.
12. Erken tamme kastanjes als noten of fruit.
13. Op dit moment zijn verschillende consortia bezig op basis van een via RVO uitgezette zogenaamde SBIR opdracht om te bezien of met satellietbeelden (Copernicus) een geautomatiseerde en betrouwbare registratie van opgaande beplanting kan worden neergezet. Dat zou ook van nut kunnen zijn voor agroforestry. De eerste resultaten zijn veelbelovend, zowel in kosten als nauwkeurigheid (ruimtelijk en temporeel) (pers. mededeling Landschappen NL).

Geluid uit de praktijk: flexibiliteit en duidelijkheid

"Flexibiliteit moet behouden blijven. Een gewascode is in het meest ideale geval één code waar een ondernemer verschillende kanten mee uit kan. Ieder seizoen anders. Stikstofbinders, grasklaver en dieren, het moet er allemaal onder kunnen vallen."

"Alles in de landbouw staat of valt me duidelijkheid over de betalingsrechten. Bij onduidelijkheid krijg je niet de ontwikkelingen die je wilt hebben. Duidelijkheid en daarin ook consequent zijn. Mensen zijn wantrouwend richting de overheid, omdat het beleid steeds verandert."

5 Conclusie

De hoofdvraag van deze voorstudie is of een nieuwe gewascode nodig is voor andere vormen van agroforestry dan voedselbossen, of dat huidige gewascodes volstaan. Het antwoord op deze vraag is: ja, er is een nieuwe gewascode agroforestry nodig voor agroforestrysystemen waarbij bomen en struiken geïntegreerd worden binnen een perceel waar ook andere landbouwactiviteiten zoals akkerbouw, groenteteelt en veehouderij plaatsvinden. Voor de duidelijkheid: in deze studie zijn voedselbosbouw, riparian buffers en het integreren van landbouwactiviteiten in natuurgebieden, niet meegenomen.

Ondernemers hebben nu geen helderheid over welke gewascode ingevuld dient te worden bij de gecombineerde opgave en men is onzeker. Het opknippen van percelen in aparte gewassen is onwenselijk en bewerkelijk. De richtlijnen om alleen het economisch hoofdgewas in te vullen of juist het meest abundante gewas, maakt het onduidelijk en dat vergroot de kans op fouten. Voor de ondernemer zou het meest gunstige scenario één gewascode zijn waar alle types agroforestry onder vallen.

Een gewascode voor agroforestry geeft erkenning voor dit landbouwsysteem en maakt het eenvoudiger voor ondernemers om ermee aan de slag te gaan. Met een aparte gewascode voor agroforestry kan bijgehouden worden hoeveel agroforestry er in Nederland is en of een beoogde opschaling bereikt wordt. Ook biedt een gewascode agroforestry de mogelijkheid om voor deze bomen een uitzondering te maken op de herplantplicht.

5.1 Definitie gewascode agroforestry

Het voorstel voor de definitie en de registratie van de gewascode agroforestry luidt als volgt:

Boslandbouwsysteem, waarbij de teelt van houtige gewassen (bomen of struiken) wordt gecombineerd met andere landbouwactiviteiten op dezelfde grond.

De gewascode agroforestry is alleen toe te passen wanneer men minimaal twee lagen realiseert: een basisgewas en minimaal één boom- of struiklaag. Het basisgewas wordt normaal geregistreerd. De gewascode agroforestry moet als tweede laag worden toegevoegd. Het minimum aantal bomen in de boom- of struiklaag is 30 per hectare.
Er wordt geen maximum aantal bomen gehanteerd, behalve als het gaat om bomen die niet geregeld een oogst geven. Voor die soorten is voorlopig het maximum 50 bomen per hectare totdat dit is aangepast in de huidige Nederlandse definitie van landbouwgrond. Er is sprake van een min of meer homogene spreiding over het perceel.
Het agroforestryperceel is minstens 0,5 ha groot.

Deze gewascode is passend bij de huidige definitie voor landbouwgrond ,Wanneer de definitie voor landbouwgrond wordt aangepast (zie paragraaf 5.4) dient het maximaal aantal bomen per hectare in de definitie te worden aangepast of volledig komen te vervallen.

5.2 Toepassen van de gewascode agroforestry

Wij stellen voor om voor het registreren van agroforestrypercelen het Vlaamse systeem over te nemen Daar worden jaarlijks twee lagen geregistreerd. De 1e laag is onder of tussen de bomen, bijvoorbeeld grasland of een akkerbouwgewas. Dit systeem blijft ongewijzigd. De 2e laag zijn de bomen of struiken en kan met een vinkje "agroforestry" worden geactiveerd. Het gehele perceel wordt als agroforestryperceel geregistreerd, tenzij alleen een deel van het perceel bomen bevat. In dat geval kan het perceel gesplitst worden in een agroforestrydeel en een niet-agroforestrydeel. Er moet dus sprake zijn van een min of meer homogene spreiding van de bomen over het perceel *(zie Bijlage 6 hoe dit in Vlaanderen wordt toegepast)*.

Vanwege de huidige definitie landbouwgrond (zie 5.4) adviseren wij om het totaal aantal bomen en struiken op een perceel te registreren in twee categorieën:

1. Regelmatig producerende soorten: aantal fruitbomen, notenbomen en hakhoutbomen;
2. Niet-regelmatig producerende soorten: aantal bomen voor houtproductie en bomen voor indirecte ondersteuning van agro-ecosysteem.

In het geval dat in een akkerbouw-strokenteeltsysteem met bomen (en er dus al sprake is van het opdelen van het perceel) dan kan men ervoor kiezen om de strook met bomen als groene braak in te tekenen (1e laag), en deze strook te registreren als agroforestryperceel (2e laag).

Met de voorgestelde werkwijze is het niet nodig om de tweede laag met het aantal bomen jaarlijks op te geven, tenzij er veranderingen plaatsvinden.
Wanneer de definitie voor landbouwgrond is aangepast (zie paragraaf 5.4) dan kan het registreren van de twee categorieën bomen komen te vervallen.

5.3 Mestplaatsingsruimte

Wij adviseren een pragmatische aanpak voor de mestplaatsingsruimte voor agroforestypercelen. De voorgestelde aanpak maakt het registratiesysteem goed-toepasbaar voor verschillende agroforestrysystemen en ook eenvoudig tijdens registratie en controle.

Wij stellen de volgende werkwijze voor: de mestplaatsingsruimte voor stikstof en fosfaat van laag 1 blijft bestaan voor het hele agroforestryperceel. Dit is nodig om de combinatie van veeteelt met bomen te stimuleren. De ondernemer wil niet zijn mestplaatsingsruimte kwijtraken wanneer hij bijvoorbeeld bomen aanplant om het dierenwelzijn van het vee te verhogen. Het grasland tussen en onder de bomen dient gewoon bemest te worden. Tevens wordt bij de aanplant van bomen vaak compost gebruikt voor plantgatverbetering aan de voet van de bomen en om verdroging tegen te gaan. Wanneer de bomen groter zijn, wordt onder de boomkroon bemest omdat hier gewassen groeien. Bovendien worden fruit- en notenbomen in productie normaal gesproken bemest, net als wilgenhakhout. Deze houtige gewassen hebben ieder hun eigen bemestingsnormen.

Overwogen kan worden om de mestplaatsingsruimte van laag 1 aan te passen omdat een verwaarloosbaar deel (met name in de opstartfase van een agroforestrysysteem) niet-beteeld wordt.
De inschatting is dat het om relatief kleine oppervlaktes gaat dat tot niet-productieve boomstrook gerekend kan worden. Tevens zal dit voor extra controles zorgen en zal dus ook kostbaar zijn. Daarom geven wij het advies om de mestplaatsingsruimte voor laag 1 te behouden en voor laag 2 hier niets aan toe te voegen of af te trekken. Laag 1 blijft leidend voor de mestplaatsingsruimte voor het hele perceel.

5.4 Definitie landbouwgrond

Om pionierende ondernemers de zekerheid te bieden dat bij het aanplanten van bomen hun grond mee blijft tellen voor de hectaretoeslag, is een aanpassing nodig van de definitie van landbouwgrond zoals die in Nederland gehanteerd wordt, maar ook die van het huidige Europese GLB (zie paragrafen 3.1 en 3.2).

Deze aanpassing is ook nodig, wanneer men agroforestry in
Nederland wil opschalen. Anders blijft het bij combinaties met fruit of noten, een flinke beperking van de mogelijkheden. Een verruiming van het aantal bomen en type bomen geeft ondernemers de kans een nieuwe vormen van agroforestry te ontwikkelen. Er is daarvoor een paradigmaverschuiving nodig: reken bomen die niet geregeld een oogst geven ook mee als onderdeel van het landbouwsysteem. Een gewascode voor agroforestry lost dit probleem niet op, maar draagt wel bij aan de erkenning van het landbouwsysteem en maakt het eenvoudiger voor ondernemers om agroforestrypercelen te registreren.

Het GLB biedt al veel ruimte aan lidstaten om een eigen invulling te geven aan wat zij onder landbouwsystemen verstaan. Het maximum van 100 bomen per hectare in de Europese definitie wordt waarschijnlijk in het nieuwe GLB helemaal losgelaten. Nederland zou in het Nationaal Strategisch Plan ook in moeten zetten op het loslaten van de 50 niet-

productieve bomen per hectare. Zorg dat de grond onder deze bomen subsidiabel blijft voor de hectaretoeslag en behoud de mestplaatsingsruimte.

In andere Europese lidstaten worden landschapselementen meegerekend bij landbouwgrond. Nederland zou dit voorbeeld moeten volgen, wanneer het wenselijk is dat landschapselementen behouden blijven voor het behalen van klimaatdoelen, biodiversiteitsdoelen en vanuit cultuurhistorisch perspectief.

6 Aanbevelingen

Naast onze conclusie komen uit onze studie een aantal aanbevelingen, die onze conclusie onderschrijven.

Aanbeveling 1: Zet als Nederland in op integrale oplossingen voor klimaatmitigatie, klimaatadaptatie, biodiversiteit, landschap en bodem.
Neem agroforestry op als maatregel in de koppeltabel van het Nationaal Strategisch Plan. Agroforestry kan in sommige gebieden als ANLb pakket opgenomen worden.

Aanbeveling 2: Hoog het maximum aantal bomen (die niet regelmatig een oogst geven) op naar tenminste 100 bomen per hectare, of liever, laat het maximum los. De Europese Commissie laat dit maximum waarschijnlijk ook los, dus stuur hierop aan in het Nationaal Strategisch Plan.

Bij het aanplanten van jonge bomen worden vrijwel altijd meer bomen per hectare aangeplant dan 50. In de bosbouw worden meer jonge bomen aangeplant en vervolgens wordt er gedund. Dit principe moet ook mogelijk zijn in agroforestrysystemen.

Aanbeveling 3: Maak in de landbouwdefinitie geen onderscheid meer tussen bomen die geregeld een oogst geven en bomen die dit niet doen.
Veel boomsoorten vallen buiten de categorie 'productieve bomen' ondanks dat sommigen geregeld een oogst geven (bijvoorbeeld tamme kastanje). Maar er zijn ook allerlei combinaties van gewassen met bomen denkbaar die niet geregeld een oogst geven, maar bijvoorbeeld hout of indirect gekoppeld zijn aan het teeltsysteem (denk aan voederbomen en ter versterking van de functionele biodiversiteit, dierenwelzijn of gemengde hagen als 'windbreak'). Om deze systemen mogelijk te maken in Nederland, moet het onderscheid tussen productieve bomen die geregeld oogst geven en bomen die dit niet doen, komen te vervallen.

Aanbeveling 4: Zorg dat er een heldere scheiding blijft bestaan tussen agroforestrysystemen en houtopstanden en houtranden.
In Vlaanderen wordt de homogene verspreiding van bomen over het perceel aangehouden, om te zien of er sprake is van een agroforestrysysteem. Wij adviseren eenzelfde systematiek.
Wanneer er op een perceel alleen een houtrand staat langs de perceelgrens, dan zouden wij dit niet definiëren als agroforestrysysteem. Wanneer er ook op andere plekken in het perceel bomen of struiken staan (mogelijk in rijen), dan zouden wij dit wel als een agroforestryperceel aanduiden. Dit, om te voorkomen dat straks alle percelen met enkele bomen of struiken aan de rand als agroforestry worden bestempeld.

Aanbeveling 5: Voer de wijziging die landschapsorganisaties bepleiten voor het toekomstige GLB door, dat wil zeggen dat de grond onder landschapselementen subsidiabel blijft voor de hectaretoeslag.

Voor het aanleggen van houtranden rondom percelen is de huidige gewasregistratie voldoende, tenminste als de wijziging wordt doorgevoerd in het toekomstige GLB dat de grond waarop houtranden en landschapselementen staan, subsidiabel blijft voor hectaretoeslag. De mestplaatsingsruimte vervalt wel voor die vierkante meters. Deze aanbeveling (samen met aanbeveling 3), zullen grotendeels bepalen of de beoogde bomen-investeringsregeling succesvol zal zijn.

Aanbeveling 6: Voorkom het opknippen van percelen in aparte stroken met bomen los van de andere gewassen.

In de huidige gewasregistratiesystematiek worden percelen met rijen met bomen of struiken opgeknipt in losse stroken. Dit wordt door agrariërs als een ingewikkelde klus ervaren. Er kunnen fouten in gemaakt worden op detailniveau, die weer extra controles met zich meebrengen. Tevens druist het in tegen het idee van natuurinclusieve landbouw, waar natuurelementen en natuurlijke processen als (ondersteunend) onderdeel van de landbouw worden gezien.

Aanbeveling 7: Stuur aan op een vrijstelling van de herplantplicht voor agroforestrypercelen.

Vrijstelling van de herplantplicht geeft ondernemers meer flexibiliteit in het beheer van agroforestrypercelen. Een uitzondering op de herplantplicht kan nu via de provincies worden geregeld, maar dit zou ook in een gewascode verankerd kunnen zijn, mits dit strookt met de nieuwe Omgevingswet.

Literatuur

Agroforestry Vlaanderen, 2020a. https://www.agroforestryvlaanderen.be/NL/Kennisloket/Subsidie/AFenvergroening/tabid/9398/language/nl-BE/Default.aspx, geraadpleegd op 12 mei 2020.

Agroforestry Vlaanderen, 2020b. https://lv.vlaanderen.be/nl/subsidies/perceel-en-dier/plant/aanplantsubsidie-voor-boslandbouwsystemen-agroforestry, geraadpleegd op 12 mei 2020.

DEFAF 2020. Persoonlijke communicatie Anja Chalmin, German Association for Agroforestry.

EURAF 2020a. https://euraf.isa.utl.pt/countries/germany, geraadpleegd op 12 mei 2020.

EURAF 2020b. https://euraf.isa.utl.pt/countries/unitedkingdom, geraadpleegd op 12 mei 2020.

EURAF 2020c. https://euraf.isa.utl.pt/files/pub/docs/08_measure_fiche_art_23_agroforesty_final.pdf, geraadpleegd op 12 mei 2020.

Farm Woodland Forum, 2020. https://www.agroforestry.ac.uk/resources/policy-and-regulation, geraadpleegd op 12 mei 2020.

Mosquera-Losada MR, Santiago Freijanes JJ, Pisanelli A, Rois M, Smith J, den Herder M, Moreno G, Lamersdorf N, Ferreiro Domínguez N, Balaguer F, Pantera A, Papanastasis V, Rigueiro-Rodríguez A, Aldrey JA, Gonzalez-Hernández P, Fernández-Lorenzo JL, Romero-Franco R, Lampkin N &, PJ Burgess 2012. How can policy support the uptake of agroforestry in Europe? Deliverable 8.24: How can policy support the appropriate development and uptake of agroforestry in Europe? Agforward

RVO 2020a. Handleiding percelen landbouwgrond of niet volgens het GLB. https://www.rvo.nl/sites/default/files/2017/10/Handleiding-percelen-landbouwgrond-of-niet-volgens-glb.pdf, geraadpleegd op 6 mei 2020.

RVO 2020b. Blijvend grasland 2019. https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/glb/betalingsrechten-2019/vergroeningseisen-2019/blijvend-grasland-2019, geraadpleegd op 15 mei 2020.

RVO 2020c. Derogatie. https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/mestbeleid/derogatie, geraadpleegd op 26 mei 2020.

Toekomst GLB, 2020. https://toekomstglb.nl/beloning-landschapsonderhoud-via-glb/, geraadpleegd op 20 mei 2020.

Bijlage 1: Vragenlijst voor stakeholders uit de praktijk

Naam:

Plaats:

Soort onderneming:

1. Beschrijving onderneming *(bijv: aantal hectare, soort dieren, aantal dieren, landgebruik)*
2. Wat zijn de belangrijkste redenen dat je met agroforestry aan de slag bent gegaan?
3. Beschrijving grond
   a) Wie is eigenaar van de grond waar je agroforestry wilt toepassen?
   b) Welke bestemming heeft de grond (natuur, landbouw, …)?
4. Beschrijving agroforestrysystemen die toegepast gaan worden of reeds zijn toegepast? Is er een plattegrond/ontwerpkaart beschikbaar?
   a)Welke gewas of veesoort wordt gecombineerd met welke bomen? Benoem het aantal hectare per systeem
   b)vorm: staan de bomen in rijen, of verspreid over het perceel?
   Bij rijen: wat is de lengte van de rijen?
   c) positie: staan de bomen aan de randen van het perceel of (ook) centraal op het perceel?
   d) Densiteit: Welke plantafstanden worden gehanteerd? om hoeveel bomen/struiken per hectare gaat het ongeveer?
   e) leeftijd: hoe lang geleden zijn de bomen aangeplant, wat is de omvang van de bomen (kroonbreedte)
5. Gewascodes die nu worden gebruikt
   a) Welke gewascodes worden nu gebruikt om het perceel op te geven?
   b) Is dat makkelijk op geven, werkbaar en praktisch? (bijv intekenen)
   c) Is dat realistisch, komt het overeen met de werkelijkheid?
6. Welke problemen geeft de huidige gewascodes, nu en in de toekomst. Geef aan of je het probleem ervaart en geef waar mogelijk een toelichting hoe je hier mee om gaat.

I. Het is onduidelijk welke gewascode ik <u>nu</u> moet gebruiken: ja/nee
   Toelichting:……
II. Toekomst: als de bomen en struiken groeien en in productie komen wordt het onduidelijk welke gewascode ik moet gebruiken: ja/nee
   Toelichting:……
III. Ik verwacht problemen met mijn mestplaatsingsruimte/gebruiksnorm: ja/nee
   Toelichting:……
IV. Ik verwacht problemen met de uitbetaling GLB: bijv Nederlandse regelgeving van maximaal 50 bomen/ha, waardoor bij sommige boomsoorten het systeem

niet als landbouw wordt erkend:

ja/nee

Toelichting:……

V. Ik verwacht problemen met het kappen van bomen, of bij aanpassingen in het agroforestrysteem: ja/nee

Toelichting:……

VI. Bij bomen in grasland: als het agroforestrysysteem niet meer meetelt als (blijvend) grasland Ik verwacht ik problemen met derogatie:

ja/nee

Toelichting:……

VII. Anders, namelijk (meerdere zaken noemen): ……..

7. Welke veranderingen zouden aan de gewascodes gedaan moeten worden om agroforestrysystemen werkbaar, praktisch en realistisch op te kunnen geven?
8. Overige opmerkingen, vragen suggesties:

Bijlage 2: Toepasbaarheid definitie voedselbos

In 2019 is de gewascode Voedselbossen in het leven geroepen, om de vaak zeer complexe voedselbossen gemakkelijk op te geven. De vraag is hoe bruikbaar deze gewascode is voor de vormen van agroforestry die bij bestaande boeren worden geïmplementeerd. Uit deze korte analyse blijkt dat dit niet het geval is.

Definitie in gewassentabel RVO

In de gewassentabel van RVO wordt het 'gewas' voedselbos omschreven als :
'*een productief ecosysteem dat door mensen is ontworpen waarbij een natuurlijk bos als voorbeeld is gebruikt*'.

De silvopastorale en rijenteeltsystemen die bij veehouders en akkerbouwers worden toegepast, passen niet geheel onder deze definitie. Hoewel de bomen in silvopastorale en rijenteeltsystemen door mensen zijn ontworpen en bomen worden ingezet vanwege hun natuurlijke functies, wordt geen natuurlijk bos geïmiteerd. Vervolgens worden in de gewastabel vier zaken genoemd waar het voedselbos aan moet voldoen:

- Veel verschillende meerjarige en/of houtige soorten die op korte termijn voedsel voor de mens leveren. Dit kan in de vorm van bijvoorbeeld vruchten, zaden, bladeren en stengels zijn.
- Een kruinlaag in ontwikkeling van hoge bomen.
- Minimaal drie vegetatielagen. Zoals lagere bomen, struiken, kruiden, bodembedekkers, ondergrondse gewassen en klimplanten.
- Een rijk bosbodemleven in ontwikkeling.

Aan de eerste twee punten kunnen sommige silvopastorale en rijenteeltsystemen voldoen, maar drie vegetatielagen en een bosbodemleven is voor de meeste systemen niet haalbaar of zelfs onwenselijk.

Definitie Green Deal Voedselbossen

Op de website van de Green Deal Voedselbossen worden de randvoorwaarde voor het gebruik van deze code gepresenteerd. Deze betreffen:

a) aaneengesloten oppervlak van minimaal 0,5 hectare;
b) dominantie – op termijn – van kruinbomen met eetbare functie; minimaal drie andere vegetatielagen (struiken/secundaire bomen/klimmers/kruidachtigen);
c) geen teelt van eenjarigen en geen veehouderij binnen het betreffende perceel;
d) afzien van bemesting en inleveren van de mestruimte voor de betreffende oppervlakte.

Het 3e en 4e punt maken de gewascode geheel onbruikbaar voor silvopastorale en rijenteeltsystemen die in Nederland worden toegepast en kansrijk zijn voor opschaling.

Het zit namelijk in de definitie van silvostorale en rijenteeltsystemen dat bomen gecombineerd worden met eenjarige gewassen en begrazingssystemen. Bomen en struiken hebben in deze systemen namelijk de functie om bestaande teelt van eenjarigen en het houden van vee te verduurzamen, niet uit te sluiten. Ook wordt nog steeds een relatief hoge mate van productie nagestreefd, waardoor het vierde punt de gewascode ook onbruikbaar maakt.

Betalingsrechten GLB en voedselbos

Bovenstaande zaken betreffen de voorwaarden waaraan het perceel moet voldoen om de gewascode Voedselbossen te mogen gebruiken. Of een ondernemer met dit grondgebruik betalingsrechten heeft vanuit het GLB staat hier los van. Op de website van RVO staat dat de betalingsrechten vervallen wanneer een kruinlaag van meer dan 50 hoge bomen per hectare staan, die geen voedselproducerende functie hebben, ongeacht of het voedselbos is of een andere vorm van agroforestry.

Bijlage 3: Relevante EU Verordeningen

HOOFDSTUK II
LANDBOUWPERCELEN MET LANDSCHAPSELEMENTEN EN BOMEN

Artikel 9

Constatering van arealen wanneer een landbouwperceel landschapselementen en bomen bevat

1. Wanneer bepaalde landschapselementen, met name heggen, sloten en muren, traditioneel deel uitmaken van goede agrarische teelt- of gebruikpraktijken op landbouwareaal in bepaalde regio's, kunnen de lidstaten besluiten dat het door die elementen ingenomen areaal moet worden aangemerkt als deel van de subsidiabele oppervlakte van een landbouwperceel in de zin van artikel 67, lid 4, onder a), van Verordening (EU) nr. 1306/2013, op voorwaarde dat het betrokken areaal een door de lidstaten te bepalen totale breedte niet overschrijdt. Die breedte moet overeenkomen met een traditionele breedte in de betrokken regio en mag niet meer dan twee meter bedragen.
Wanneer een lidstaat vóór 9 december 2009 overeenkomstig artikel 30, lid 2, derde alinea, van Verordening (EG) nr. 796/2004 van de Commissie [(18)] een breedte van meer dan twee meter aan de Commissie heeft gemeld, mag echter die breedte worden toegepast.
De eerste en de tweede alinea zijn niet van toepassing op blijvend grasland met geïsoleerde landschapselementen en bomen wanneer de betrokken lidstaat heeft besloten een in artikel 10 bedoeld pro-ratasysteem toe te passen.
2. Landschapselementen die moeten voldoen aan de in bijlage II bij Verordening (EU) nr. 1306/2013 opgenomen eisen en normen en die deel uitmaken van de totale oppervlakte van een landbouwperceel, worden aangemerkt als deel van de subsidiabele oppervlakte van dat landbouwperceel.
3. Een landbouwperceel met geïsoleerde bomen wordt als subsidiabel areaal aangemerkt indien aan de volgende voorwaarden is voldaan:
a) de landbouwactiviteiten kunnen worden verricht op een wijze die vergelijkbaar is met de landbouwactiviteiten op in hetzelfde gebied gelegen percelen zonder bomen, en
b) het aantal bomen per hectare komt niet uit boven een bepaalde maximumdichtheid.
De in de eerste alinea, onder b), bedoelde maximumdichtheid wordt door de lidstaten gedefinieerd en gemeld op basis van traditionele teeltpraktijken, natuurlijke omstandigheden en milieuredenen. De maximumdichtheid mag niet meer bedragen dan 100 bomen per hectare. Deze bovengrens geldt echter niet voor de maatregelen van de artikelen 28 en 30 van Verordening (EU) nr. 1305/2013.
Dit artikel is niet van toepassing op geïsoleerde fruitbomen die geregeld een oogst opleveren noch op begraasbare geïsoleerde bomen op blijvend grasland noch op blijvend grasland met geïsoleerde landschapselementen en bomen wanneer de betrokken lidstaat heeft besloten een in artikel 10 bedoeld pro-ratasysteem toe te passen.

Artikel 10

Pro-ratasysteem voor blijvend grasland met landschapselementen en bomen

1. De lidstaten kunnen besluiten om op blijvend grasland met geïsoleerde niet-subsidiabele elementen, zoals landschapselementen en bomen, een pro-ratasysteem toe te passen voor de vaststelling van de subsidiabele oppervlakte binnen het referentieperceel.
Het in de eerste alinea bedoelde pro-ratasysteem bestaat uit verschillende categorieën homogene grondbedekkingen waarvoor een vaste verlagingscoëfficiënt wordt toegepast die is gebaseerd op het percentage niet-subsidiabel areaal. De categorie met het laagste percentage niet-subsidiabel areaal bevat niet meer dan 10 % niet-subsidiabel areaal en op die categorie wordt geen verlagingscoëfficiënt toegepast.
2. Landschapselementen die moeten voldoen aan de in bijlage II bij Verordening (EU) nr. 1306/2013 opgenomen eisen en normen en die deel uitmaken van de totale oppervlakte van een landbouwperceel, worden aangemerkt als deel van het subsidiabele areaal.
3. Dit artikel is niet van toepassing op blijvend grasland met fruitbomen die geregeld een oogst opleveren.

Artikel 21

Investeringen in de ontwikkeling van bosgebieden en de verbetering van de levensvatbaarheid van bossen

1. In het kader van deze maatregel wordt steun verleend voor:
a) bebossing en de aanleg van beboste gebieden;
b) de invoering van boslandbouwsystemen;

c) de preventie en het herstel van schade die aan bossen is toegebracht door bosbranden, natuurrampen en rampzalige gebeurtenissen, met inbegrip van uitbraken van plagen en ziekten, en klimaatgerelateerde bedreigingen;
d) investeringen ter verbetering van de veerkracht en de milieuwaarde alsmede van het mitigatiepotentieel van bosecosystemen;
e) investeringen in bosbouwtechnologieën en in de verwerking, mobilisering en afzet van bosproducten.

2. Beperkingen op de eigendom van bossen zoals bedoeld in de artikelen 22 tot en met 26 zijn niet van toepassing op tropische en subtropische bossen en op de beboste gebieden op de Azoren, Madeira, de Canarische Eilanden, de kleinere eilanden in de Egeïsche Zee in de zin van Verordening (EEG) nr. 2019/93 van de Raad [23], en in de Franse overzeese departementen.
Voor bos vanaf een bepaalde door de lidstaten in het programma vast te stellen omvang, is steun afhankelijk van de overlegging van de toepasselijke gegevens van een bosbeheerplan of van een gelijkwaardig instrument in overeenstemming met duurzaam bosbeheer zoals vastgesteld in de ministeriële conferentie over de bescherming van de bossen in Europa van 1993.

Artikel 22

Bebossing en de aanleg van beboste gebieden

1. De in artikel 21, lid 1, onder a), bedoelde steun wordt verleend aan publieke en private grondbezitters, en hun verenigingen, en dekt de aanlegkosten, en een jaarlijkse premie per hectare voor de kosten van gederfde landbouwinkomsten en onderhoudsactiviteiten zoals zuivering en dunning, voor een periode van maximaal 12 jaar. In het geval van grond in overheidsbezit kan uitsluitend steun worden verleend indien het lichaam dat het land beheert een privaatrechtelijk lichaam of een gemeente is.
Steun voor de bebossing van grond die het eigendom is van overheidsinstanties of voor snelgroeiende bomen wordt alleen verleend voor de aanlegkosten.
2. Zowel landbouwgrond als andere grond komt voor steun in aanmerking. De aangeplante soorten zijn aangepast aan de plaatselijke milieu- en klimaatomstandigheden en voldoen aan de minimale milieuvereisten. Er wordt geen steun verleend voor de aanplant van bomen voor hakhout met korte omlooptijd, kerstbomen en snelgroeiende soorten die bestemd zijn voor de energieproductie. In gebieden waar de bebossing bemoeilijkt wordt door moeilijke bodem- en klimaatomstandigheden, kan steun worden verleend voor de aanplant van andere meerjarige houtachtige planten, zoals struiken die bestand zijn tegen de plaatselijke omstandigheden.
3. Teneinde ervoor te zorgen dat de bebossing van landbouwgrond in overeenstemming is met de doelstellingen van het milieubeleid, is de Commissie bevoegd om overeenkomstig artikel 83 gedelegeerde handelingen vast te stellen met betrekking tot het opstellen van de in lid 2 van dit artikel bedoelde minimale milieuvereisten.

Artikel 23

Invoering van boslandbouwsystemen

1. De in artikel 21, lid 1, onder b), bedoelde steun wordt gedurende maximaal vijf jaar ter dekking van de invoeringskosten verleend aan private grondbezitters, gemeenten en verenigingen waarin zij verenigd zijn, en omvat een jaarlijkse premie per hectare voor de kosten van onderhoudsactiviteiten.
2. Voor de toepassing van dit artikel wordt onder "boslandbouwsystemen" verstaan: systemen voor grondgebruik waarbij de teelt van bomen wordt gecombineerd met landbouw op dezelfde grond. Het minimale en maximale aantal bomen per hectare wordt door de lidstaten bepaald met inachtneming van de plaatselijke bodem- en klimaatgesteldheid en milieucondities, de bosbouwsoorten en de noodzaak om een duurzaam landbouwgebruik van de grond te waarborgen.
3. De steun mag het in bijlage II vastgestelde maximale steunpercentage niet overschrijden.

Artikel 28

Agromilieu- en klimaatsteun

1. In het kader van deze maatregel geven de lidstaten overeenkomstig hun specifieke nationale, regionale of plaatselijke behoeften en prioriteiten steun op hun hele grondgebied. Deze maatregel is gericht op het behoud en de bevordering van de nodige veranderingen in de landbouwpraktijken die een positieve bijdrage leveren tot het milieu en het klimaat. Opname van deze maatregel in de plattelandsontwikkelingsprogramma's is verplicht op nationaal en/of regionaal niveau.
2. De agromilieu- en klimaatbetalingen worden verleend aan landbouwers, groepen van landbouwers of groepen van landbouwers en andere grondbeheerders die zich er op vrijwillige basis toe verbinden concrete acties uit te voeren die bestaan uit een of meer door de lidstaten te bepalen agromilieu- en klimaatverbintenissen voor landbouwgrond, waaronder, maar niet

uitsluitend, het in artikel 2 van deze verordening gedefinieerde landbouwareaal. Agromilieu- en klimaatbetalingen kunnen aan andere grondbeheerders of groepen van andere grondbeheerders worden verleend wanneer dit naar behoren gerechtvaardigd is om milieudoelstellingen te bereiken.

3. De agromilieu- en klimaatbetalingen mogen slechts worden verricht indien de betrokken verbintenissen verder gaan dan de ter zake relevante dwingende normen zoals bedoeld in titel VI, hoofdstuk I, van Verordening (EU) nr. 1306/2013, de relevante criteria en minimumactiviteiten zoals bedoeld in artikel 4, lid 1, onder c), ii) en iii), van Verordening (EU) nr. 1307/2013, en relevante minimumvereisten voor het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen en andere ter zake relevante dwingende voorschriften die bij nationaal recht zijn vastgesteld. Al deze dwingende voorschriften worden in het programma omschreven.

4. De lidstaten spannen zich in om ervoor te zorgen dat personen die zich ertoe verbinden concrete acties in het kader van deze maatregel uit te voeren, worden voorzien van de voor de uitvoering ervan vereiste kennis en informatie. Ze kunnen dit doen door, bijvoorbeeld, deskundigenadvies in verband met de verbintenis beschikbaar te stellen en/of door de steunverlening in het kader van deze maatregel te koppelen aan de eis van relevante opleiding.

5. De onder deze maatregel vallende verbintenissen worden aangegaan voor een periode van vijf tot zeven jaar. Indien dat nodig is om de nagestreefde milieuvoordelen te bereiken of te behouden, kunnen de lidstaten in hun plattelandsontwikkelingsprogramma's echter een langere periode vaststellen voor bepaalde soorten verbintenissen, onder meer door te voorzien in een jaarlijkse verlenging ervan na afloop van de eerste periode. Voor nieuwe verbintenissen die onmiddellijk op de periode van de eerste verbintenis aansluiten, kunnen de lidstaten in hun plattelandsontwikkelingsprogramma's kortere periodes vaststellen.

6. De betalingen worden jaarlijks verleend en vergoeden de begunstigden geheel of gedeeltelijk voor de extra kosten en de gederfde inkomsten die voortvloeien uit de aangegane verbintenissen. In voorkomend geval kunnen de betalingen ook worden gebruikt ter dekking van transactiekosten ter waarde van maximaal 20 % van de premie die voor de agromilieu- en klimaatverbintenissen wordt betaald. Indien de verbintenissen worden aangegaan door groepen van landbouwers of groepen van landbouwers en andere grondbeheerders, bedraagt dit maximum 30 %.

Bij de berekening van de in de eerste alinea bedoelde betalingen brengen de lidstaten het nodige bedrag in mindering teneinde dubbele financiering van de in artikel 43 van Verordening (EU) nr. 1306/2013 bedoelde praktijken uit te sluiten.

In naar behoren gemotiveerde gevallen kan voor concrete acties ten behoeve van milieubehoud steun worden verleend voor verbintenissen die tot doel hebben af te zien van het commercieel gebruik van gebieden, in de vorm van een forfaitair bedrag of een eenmalige betaling per eenheid, die berekend wordt op basis van gemaakte extra kosten en gederfde inkomsten.

7. Indien dat vereist is om te zorgen voor de doeltreffende toepassing van de maatregel, kunnen de lidstaten voor de selectie van de begunstigden gebruik maken van de in artikel 49, lid 3, bedoelde procedure.

8. De steun mag de in bijlage II vastgestelde maximumbedragen niet overschrijden.

In het kader van deze maatregel mag geen steun worden verleend voor verbintenissen die onder de maatregel biologische landbouw vallen.

9. Er kan steun voor de instandhouding, het duurzame gebruik en de duurzame ontwikkeling van genetische hulpbronnen in de landbouw worden verleend voor niet onder de leden 1 tot en met 8 vallende concrete acties. Dergelijke activiteitenkunnen worden uitgevoerd door andere dan de in lid 2 genoemde begunstigden.

10. Teneinde ervoor te zorgen dat agromilieu- en klimaatverbintenissen worden omschreven overeenkomstig de prioriteiten van de Unie voor plattelandsontwikkeling, is de Commissie bevoegd om overeenkomstig artikel 83 gedelegeerde handelingen vast te stellen met betrekking tot:

a) de voorwaarden voor verbintenissen op het gebied van de extensivering van de veehouderij;
b) de voorwaarden voor verbintenissen op het gebied van het fokken van plaatselijke rassen die voor de landbouw verloren dreigen te gaan en op het gebied van de instandhouding van de plantaardige genetische hulpbronnen die door genetische erosie worden bedreigd; en
c) de omschrijving van de concrete acties die op grond van lid 9 voor steun in aanmerking komen.

11. Om dubbele financiering als bedoeld in lid 6, tweede alinea, uit te sluiten, is de Commissie bevoegd om overeenkomstig artikel 83 gedelegeerde handelingen aan te nemen tot vaststelling van de te gebruiken berekeningsmethode, ook in het geval van gelijkwaardige maatregelen overeenkomstig artikel 43 van Verordening (EU) nr. 1306/2013.

Artikel 30

Betalingen in het kader van de Natura 2000-richtlijn en de kaderrichtlijn water

1. In het kader van deze maatregel wordt jaarlijks steun per hectare landbouwareaal of per hectare bos verleend om de begunstigden te vergoeden voor de extra kosten en de gederfde inkomsten als gevolg van nadelen die in de betrokken gebieden worden ondervonden door de uitvoering van Richtlijn 92/43/EEG en Richtlijn 2009/147/EG en de kaderrichtlijn water.
Bij de berekening van de steun uit hoofde van deze maatregel brengen de lidstaten het nodige bedrag in mindering teneinde dubbele financiering van de in artikel 43 van Verordening (EU) nr. 1307/2013 bedoelde praktijken uit te sluiten.
2. De steun wordt verleend aan landbouwers en private bosbezitters, alsmede aan verenigingen van private bosbezitters. In naar behoren gemotiveerde gevallen kan de steun tevens worden verleend aan andere grondbeheerders.
3. De in de Richtlijnen 92/43/EEG en 2009/147/EG bedoelde steun wordt slechts aan landbouwers verleend indien zij nadelen ondervinden als gevolg van voorschriften die verder gaan dan de in artikel 94 van en bijlage II bij Verordening (EU) nr. 1306/2013 bedoelde goede landbouw- en milieuconditie en de ter zake relevante criteria en minimumactiviteiten zoals bedoeld in artikel 4, lid 1, onder c), ii) en iii), van Verordening (EU) nr. 1307/2013.
4. De in de kaderrichtlijn water bedoelde steun wordt slechts verleend in verband met specifieke voorschriften die:

a) zijn ingevoerd bij de kaderrichtlijn water, in overeenstemming zijn met de maatregelenprogramma's van het stroomgebiedbeheerplan om de milieudoelstellingen van die richtlijn te verwezenlijken, en verder gaan dan de maatregelen die nodig zijn voor de toepassing van andere waterbeschermingsrecht van de Unie;
b) verder gaan dan de uit de regelgeving voortvloeiende beheerseisen en de goede landbouw- en milieuconditie zoals bedoeld in titel VI, hoofdstuk I, van Verordening (EU) nr. 1306/2013 en de ter zake relevante criteria en minimumactiviteiten zoals bedoeld in artikel 4, lid 1, onder c), ii) en iii) van Verordening (EU) nr. 1307 /2013;
c) overeenkomstig artikel 4, lid 9, van de kaderrichtlijn water verder gaan dan het beschermingsniveau van het recht van de Unie dat bestond op het moment van de vaststelling van die richtlijn; en
d) ingrijpende wijzigingen in het bodemgebruikstype voorschrijven en/of ingrijpende beperkingen opleggen aan de landbouwpraktijk die resulteren in een aanzienlijk verlies van inkomsten.

5. De in de leden 3 en 4 bedoelde voorschriften worden in het programma omschreven.
6. De volgende gebieden komen in aanmerking voor betalingen:

a) overeenkomstig de Richtlijnen 92/43/EEG en 2009/147/EG aangewezen Natura 2000-landbouwgebieden en Natura 2000-bosbouwgebieden;
b) andere afgebakende natuurbeschermingsgebieden met specifieke beperkingen op milieugebied voor landbouw of bossen, die bijdragen tot de uitvoering van artikel 10 van Richtlijn 92/43/EEG, op voorwaarde dat per plattelandsontwikkelingsprogramma, die gebieden niet groter zijn dan 5 % van de oppervlakte van de aangewezen Natura 2000-gebieden die onder de territoriale reikwijdte van het betrokken programma vallen;
c) landbouwgebieden die zijn opgenomen in stroomgebiedsbeheersplannen overeenkomstig de kaderrichtlijn water.

7. De steun mag de in bijlage II vastgestelde maximumbedragen niet overschrijden.
8. Om dubbele financiering als bedoeld in lid 1, tweede alinea, uit te sluiten, is de Commissie bevoegd om overeenkomstig artikel 83 gedelegeerde handelingen vast te stellen tot vaststelling van de te gebruiken berekeningsmethode.

Bijlage 4: Tabel met huidige gewascodes

Deze tabel is niet compleet, alleen mogelijk relvante gewassen zijn weergegeven en de belangrijkste kolommen. Zie https://www.rvo.nl/file/tabel-gewassen-en-glb-2020 voor de hele tabel,

Gewas	Gewascode	Tijdelijk grasland	Blijvend grasland	Bouwland	Blijvende teelt	Subsidiabel voor betalingsrechten
Appelen. Aangeplant lopende seizoen.	1095	N	N	N	J	J
Appelen. Aangeplant voorafgaande aan lopende seizoen.	1096	N	N	N	J	J
Bessen, blauwe	1869	N	N	N	J	J
Bessen, rode	2325	N	N	N	J	J
Bessen, zwarte (opbrengst verwerkt voor verwerkende industrie)	1873	N	N	N	J	J
Bomenrij (anders dan knotboom)	2641	N	N	N	N	N
Boomgroepen in het veld	2617	N	N	N	N	N
Bos (SBL-regeling)	662	N	N	N	N	N
Bos (set aside regeling)	864	N	N	N	N	N
Bos- en haagplanten, open grond,	1067	N	N	N	J	J
Bos- en haagplanten, pot- en containerveld,	1081	N	N	N	N	N
Bos zonder herplantplicht	863	N	N	N	N	N
Bos, blijvend, met herplantplicht	1936	N	N	N	N	N

Bosje	2642	N	N	N	N	N
Bosssingel	2619	N	N	N	N	N
Bramen	2327	N	N	N	J	J
Elzensingel	2622	N	N	N	N	N
Frambozen	2326	N	N	N	J	J
Griendje	2631	N	N	N	N	N
Hakhoutbosje	2630	N	N	N	N	N
Hoogstamboomgaard	2628	N	N	N	J	J
Houtwal en houtsingel	2621	N	N	N	N	N
Kersen, zoet	2328	N	N	N	J	J
Kersen, zuur (opbrengst bestemd voor verwerkende industrie)	1872	N	N	N	J	J
Kerstbomen	796	N	N	N	J	J
Laanbomen/parkbomen, onderstammen, open grond,	1070	N	N	N	J	J
Laanbomen/parkbomen, onderstammen, pot- en containerveld,	1084	N	N	N	N	N
Laanbomen/parkbomen, opzetters, open grond,	1071	N	N	N	J	J
Laanbomen/parkbomen, opzetters, pot- en containerveld,	1085	N	N	N	N	N
Laanbomen/parkbomen, spillen, open grond,	1072	N	N	N	J	J

Laanbomen/parkbomen, spillen, pot- en containerveld,	1086	N	N	N	N	N
Landschapselement, overig	2638	N	N	N	N	N
Leibomen	2636	N	N	N	N	N
Miscanthus (olifantsgras)	516	N	N	N	J	J
Natuurterreinen (incl. heide)	335	N	N	N	N	N
Notenbomen	2645	N	N	N	J	J
Overig kleinfruit (zoals kruisbessen, kiwi's)	1874	N	N	N	J	J
Peren. Aangeplant lopende seizoen.	1097	N	N	N	J	J
Peren. Aangeplant voorafgaande aan lopende seizoen.	1098	N	N	N	J	J
Pruimen	1870	N	N	N	J	J
Trek- en besheesters, open grond,	1076	N	N	N	J	J
Trek- en besheesters, pot- en containerveld,	1090	N	N	N	N	N
Voedselbos	1940	N	N	N	J	J
Vruchtbomen, moerbomen, open grond,	1077	N	N	N	J	J
Vruchtbomen, moerbomen, pot- en containerveld,	1091	N	N	N	N	N
Vruchtbomen, onderstammen, open grond,	1078	N	N	N	J	J
Vruchtbomen, onderstammen, pot- en containerveld,	1092	N	N	N	N	N

Vruchtbomen, overig, open grond,	1079	N	N	N	J	J
Vruchtbomen, overig, pot- en containerveld,	1093	N	N	N	N	N
Wilgenhakhout	795	N	N	N	J	J
Windhaag , in een perceel fruitteelt	2618	N	N	N	J	J
Woudbomen met korte omlooptijd (excl. Wilgenhakhout)	794	N	N	N	J	J

st]

Bijlage 5: Wet natuurbescherming, hoofdstuk 4 Houtopstanden, artikel 4.1

Het bepaalde bij en krachtens deze paragraaf, met uitzondering van artikel 4.6, heeft geen betrekking op:

a. houtopstanden binnen de bij besluit van de gemeenteraad vastgestelde grenzen van de bebouwde kom;
b. houtopstanden op erven of in tuinen;
c. fruitbomen en windschermen om boomgaarden;
d. naaldbomen, kennelijk bedoeld om te dienen als kerstbomen, indien niet ouder dan twintig jaar;
e. kweekgoed;
f. uit populieren of wilgen bestaande:
    - 1°. wegbeplantingen;
    - 2°. beplantingen langs waterwegen, en
    - 3°. eenrijige beplantingen langs landbouwgronden;
g. het dunnen van een houtopstand;
h. uit populieren, wilgen, essen of elzen bestaande beplantingen die kennelijk zijn bedoeld voor de productie van houtige biomassa, indien zij:
    - 1°. ten minste eens per tien jaar worden geoogst;
    - 2°. bestaan uit minstens tienduizend stoven per hectare per beplantingseenheid, zijnde een aaneengesloten beplanting die niet wordt doorsneden door onbeplante stroken breder dan twee meter, en
    - 3°. zijn aangelegd na 1 januari 2013.

Bijlage 6: Homogene spreiding over het perceel

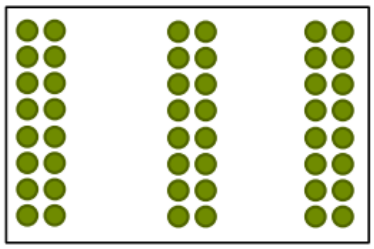
Bron:
https://lv.vlaanderen.be/sites/default/files/attachments/homogene_spreiding_boslandbouwsystemen_-_versie_01082016.pdf

1 HOMOGENE SPREIDING VOOR AANPLANTSUBSIDIE VOOR BOSLANDBOUWSYSTEMEN

Dit document legt aan de hand van enkele voorbeelden uit welke spreiding van bomen op het landbouwperceel in orde zijn voor de subsidievoorwaarden van de aanplantsubsidie voor boslandbouwsystemen (agroforestry) 'BLS'.

1.1 TOEGELATEN IN KADER VAN HOMOGENE SPREIDING

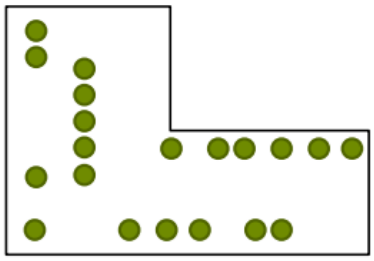
1.1.1 Voorbeeld 1

Een aanplanting van 48 bomen op een oppervlakte van 1 hectare. Driemaal twee rijen van 8 bomen met een brede strook ertussen

- ✓ Minimaal 30 bomen per hectare
- ✓ Maximaal 200 bomen per hectare
- ✓ Oppervlakte ten minste 0,5 hectare

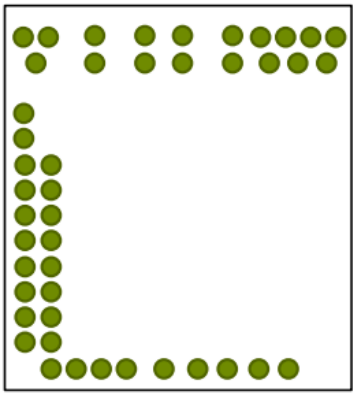
1.1.2 Voorbeeld 2

Een aanplanting van 20 bomen op een oppervlakte van 0,63 hectare.

- ✓ Minimaal 30 bomen per hectare
- ✓ Maximaal 200 bomen per hectare
- ✓ Oppervlakte ten minste 0,5 hectare

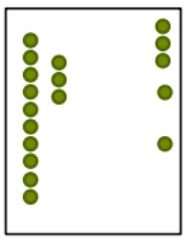
1.1.3 Voorbeeld 3

Een aanplanting van 45 bomen op een oppervlakte van 1,44 hectare. Hoewel de bomen aan de rand van het perceel staan, kan dit toch beschouwd worden als een homogene inplanting als de bomen niet apart omheind worden (bijvoorbeeld als groenscherm). Als het perceel gebruikt wordt om dieren te laten grazen moeten deze dus tussen de bomen kunnen lopen.
Enkel de eerste jaren mogen de bomen eventueel apart omheind worden als bescherming tegen het vee.

- ✓ Minimaal 30 bomen per hectare
- ✓ Maximaal 200 bomen per hectare
- ✓ Oppervlakte ten minste 0,5 hectare

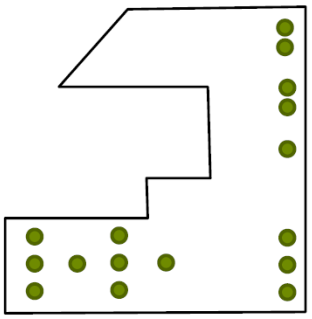
1.1.4 Voorbeeld 4

Een aanplanting van 18 bomen op een oppervlakte van 0,5 hectare.

- ✓ Minimaal 30 bomen per hectare
- ✓ Maximaal 200 bomen per hectare
- ✓ Oppervlakte ten minste 0,5 hectare

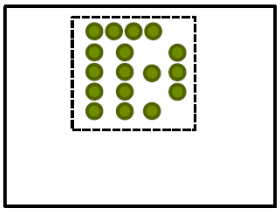
1.1.5 Voorbeeld 5

Een aanplanting van 16 bomen op een oppervlakte van 0,5 hectare.
- ✓ Minimaal 30 bomen per hectare
- ✓ Maximaal 200 bomen per hectare
- ✓ Oppervlakte ten minste 0,5 hectare

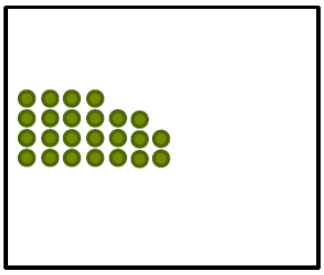
1.2 NIET TOEGELATEN IN KADER VAN HOMOGENE SPREIDING

1.2.1 Voorbeeld 1

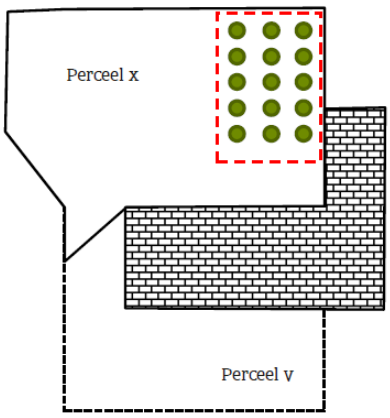
Een aanplanting van 17 bomen op een aangegeven oppervlakte van 0,55 hectare, met bijkomende bestemming BLS
- ✓ Minimaal 30 bomen per hectare
- ✓ Maximaal 200 bomen per hectare
- × Bomen zijn aangeplant in een apart omheind perceel (streepjeslijn) – dit perceel wordt dus opgemeten om de minimale oppervlakte na te gaan. De minimale oppervlakte van 0,5 hectare wordt hier dus niet gerespecteerd.

1.2.2 Voorbeeld 2

Een aanplanting van 24 bomen op een aangegeven oppervlakte van 0,7 hectare.
- ✓ Minimaal 30 bomen per hectare
- ✓ Maximaal 200 bomen per hectare
- × Deel waarop de bomen zijn aangeplant, opgemeten op een halve tussenrij als meetgrens, wordt apart beschouwd. Deze meting bepaalt een grootte van 0,25 hectare. De minimale oppervlakte van 0,5 hectare wordt dus niet behaald.

1.2.3 Voorbeeld 3

Perceel x wordt aangegeven met een grootte van 0.5 hectare met bijkomende bestemming *BLS*.
Perceel y heeft een grootte van 0,25 hectare en heeft in realiteit geen zichtbare grens met perceel x.
De aanplanting gebeurt in een groep van 15 bomen in 3 rijen.

! Perceel x wordt kunstmatig afgesplitst van perceel y, zodanig dat een perceel van 0,5 hectare bekomen wordt (minimale perceelsoppervlakte voor BLS) en 15 bomen dus voldoende zijn.
! Bomen worden aangeplant in een hoek van perceel x op een oppervlakte van slechts 0,2 hectare – gemeten op een halve tussenrij afstand als meetgrens (rode streepjeslijn rond de bomen)
× Aantal bomen per hectare moet eigenlijk berekend worden voor de oppervlakte van perceel x+y, behaalt dus niet het minimale aantal van 30/ha
× Bomen worden in een groep aan de kant van het perceel aangeplant.